

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

Autortiesību uz datorprogrammu īstenošanas īpatnības

MAĢISTRA DARBS

Autors: Gunvaldis Leitens

Studenta apliecības Nr.: g119020

Darba vadītājs: lektors Agris Bitāns

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju nozare mūsdienās ir viena no Latvijas straujāk augošajām un pelnošākajām tautsaimniecības nozarēm. Šī nozare pēdējo gadu laikā ir apliecinājusi lielu eksporta potenciālu, 2019. gadā eksportam sasniedzot vienu miljardu eiro. Informācijas tehnoloģiju izstrāde var izpausties divos veidos: 1) aparatūras (angļu valodā – “*hardware*”) izstrādē; 2) programmatūras (angļu valodā – “*software*”) izstrādē. Lai nodrošinātu nozares drošu attīstību un veicinātu sadarbību nozares speciālistu un komersantu starpā, nepieciešams iespēju robežās jau laicīgi novērst potenciālas juridiskās neskaidrības. Tajā skaitā arvien lielāku uzmanību nepieciešamas pievērst tieši intelektuālā īpašuma tiesību regulējuma pilnveidei, sevišķu uzsvāru liekot uz aspektiem, kuri skar informācijas un komunikāciju tehnoloģijas.

Šī darba uzmanība tiks veltīta tam, lai aplūkotu autortiesību jautājumus, kuri skar to, ko Autortiesību likuma ietvaros un ikdienas saziņā pieņemts dēvēt par datorprogrammu, tajā skaitā objektu, ko nozares terminoloģijā apzīmē ar programmatūras jēdzienu. Autors veicis Latvijas tiesu, Amerikas Savienoto Valstu tiesu un Eiropas Savienības tiesas prakses izpēti attiecībā uz datorprogrammu kā intelektuālā īpašuma objektu, kā arī meklējis, kuras no tiesu atziņām jautājumos, kuri skar citus autortiesību objektus, iespējams attiecināt arī uz datorprogrammām.

Darba ietvaros autors izvirzījis šādus mērķus. Noskaidrot īpatnības, kādas darba izstrādes laikā pastāv attiecībā uz autortiesībām uz datorprogrammu Latvijā. Izprast datorprogrammas kā autortiesību objekta aizsardzības priekšnoteikumus. Identificēt ar datorprogrammu kā autortiesību objektu saistītas neskaidrības un piedāvāt to risinājumus.

Maģistra darbā ir izmantota vēsturiskā, salīdzinošā un teleoloģiskā pētījuma metode. Autors aplūkojis datorprogrammas jēdziena attīstību Latvijas un starptautiskajos tiesību avotos, šobrīd uz datorprogrammām spēkā esošo regulējumu un tā izveides motīvus. Veikts salīdzinājums starp Latvijas, ārvalstu tiesu praksē un tiesību doktrīnā nostiprinātajām atziņām par datorprogrammas un tai radniecīgā jēdziena “programmatūra” kā autortiesību objektu īpašībām un apriti.

ATSLĒGVĀRDI: Datorprogramma; Programmatūra; Autortiesības.

ANNOTATION

Today, the information and communication technology sector is one of Latvia's fastest growing and most profitable economic sectors. This sector has shown great export potential in recent years, reaching one billion euros in 2019. The development of information and communication technology can take two forms: 1) the development of hardware; 2) development of software. In order to ensure the safe development of the industry and promote cooperation between industry specialists and businesses, it is necessary to eliminate potential legal uncertainties in a timely manner as far as possible. This includes the necessity for more attention to be paid to the improvement of the regulation of intellectual property rights, with special emphasis on aspects related to information and communication technologies.

The focus of this thesis will be on addressing copyright issues that affect what is commonly referred to as a computer program in the context of Copyright Law and in everyday communication, including what is referred to in the terminology of the relevant industry as the concept of software. The author has researched the case law of Latvian courts, United States courts and the Court of Justice of European Union regarding a computer program as an object of intellectual property, as well as sought which of the court's findings on issues affecting other copyright objects can be extended to computer programs.

Within the framework of this thesis, the author has set the following goals. To find out the peculiarities that exist in relation to the copyright to a computer program in Latvia. Understand the preconditions for the protection of computer programs as an object of copyright. Identify ambiguities related to a computer program as an object of copyright and offer relevant solutions.

The methods of historical, comparative and teleological research are used in the master's thesis. The author has analysed the development of the concept of a computer program in Latvian and international legal sources, as well the regulation currently in force in relation to computer programs and the motives for its creation. A comparison has been made between the findings established in Latvian, foreign court practice and legal doctrine regarding the characteristics and circulation of computer programs and its closely related concept of software as copyright objects.

KEYWORDS: Computer program; Software; Copyright;

SATURS

IEVADS	5
1. DATORPROGRAMMAS JĒDZIENS	8
2. DATORPROGRAMMAS AIZSARDZĪBAS PRIEKŠNOTEIKUMI	17
2.1. Darba oriģinalitāte	18
2.2. Darbs radīts cilvēka darbības rezultātā	21
2.3. Darba kvalitāte	24
3. AUTORTIESĪBU UZ DATORPROGRAMMU SATURS	26
3.1. Datorprogrammas autora personiskās tiesības	26
3.1.1. Tiesības uz autorību un vārdu	26
3.1.2. Tiesības uz izziņošanu	28
3.1.3. Tiesības uz darba neaizskaramību	29
3.2. Datorprogrammas autora mantiskās tiesības	30
3.2.1. Tiesības izplatīt datorprogrammu	30
3.2.2. Tiesības iznomāt, izīrēt un publiski patapināt datorprogrammu	31
3.2.3. Tiesības padarīt datorprogrammu pieejamu sabiedrībai	34
4. AUTORTIESĪBU UZ DATORPROGRAMMU ĪSTENOŠANAS ĪPATNĪBAS	35
4.1. Personisko tiesību ierobežojuma pieļaujamība	35
4.2. Atteikšanās no personiskajām tiesībām	35
4.3. Autorības noklusēšana un autortiesību prezumpcija	38
4.4. Personisko tiesību civiltiesiskā aizsardzība tiesā	39
4.5. Mantisko tiesību nodošana	43
4.5.1. Datorprogrammas atsavināšana	43
4.5.2. Datorprogrammas licencēšana	44
4.6. Mantisko tiesību ierobežošana	47
4.7. Mantisko tiesību civiltiesiskā aizsardzība tiesā	49
KOPSAVILKUMS	55
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	57

IEVADS

Apgalvojumam, ka datoru loma sabiedrības ikdienā pēdējos gados ir tikai palielinājusies, oponentus atrast būtu turpat vai neiespējami. No ierīcēm, kuras sākotnēji bija paredzētas zinātniskiem vai militāriem mērķiem datori dažu desmitu gadu laikā kļuvuši par gandrīz ikvienas mājsaimniecības neatņemamu sastāvdaļu. Pēdējā desmitgadē sevišķi strauji bijusi novērojama robežu izplūšana starp datoriem kā atsevišķām ierīcēm un citām sadzīvē izmantojamām ierīcēm, kuras kopš to izgudrošanas sākotnēji nav bijušas uzskatāmas par datoriem. Šādi ierīces ir, piemēram, telefoni, ledusskapji, putekļsūcēji un pat automašīnas, kuras nu jau funkcionē ar informācijas tehnoloģiju starpniecību. Tomēr šīs evolūcijas rezultātā visām šīm ierīcēm ir radies kas kopīgs – tās darbojas ar katras vajadzībām individuāli izstrādātas programmatūras palīdzību un nav nekas cits kā cilvēka intelekta radošās darbības rezultāts.

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izstrāde pēdējo gadu laikā bijusi viena no iesaistīgākajām Latvijas tautsaimniecības nozarēm, ar lielu eksporta potenciālu.¹ Kā reiz norādījis Patentu valdes direktors Sandris Laganovskis: “Latvijas informācijas un komunikācijas tehnoloģijas nozare ir viens no būtiskiem ekonomikas attīstības stūrakmeņiem, jo tā attīstība un radītās inovācijas ir viens no priekšnosacījumiem tautsaimniecības attīstībā un eksporta veicināšanā”.² Attīstīt informācijas un komunikāciju tehnoloģiju nozari ir viens Latvijas tautsaimniecības svarīgākajiem uzdevumiem.

Šo apsvērumu dēļ intelektuālā īpašuma tiesību loma ir kļuvusi svarīgāka nekā jebkad agrāk. Kamēr tehnoloģiju attīstības temps Latvijā un pārējā pasaulē turpina strauji augt, ir svarīgi nodrošināt, lai tiesiskais regulējums neatpaliktu no ikdienas realitātes un spētu sekmīgi risināt jautājumus, kuri radušies šīs attīstības rezultātā. Tāpat būtiski nodrošināt, lai normatīvais regulējums attiecībās starp nozares komersantiem un valsti neradītu liekus šķēršļus šīs nozares attīstībai. Savukārt civiltiesiskās attiecības jāregulē tā, lai šādus šķēršļus savstarpēji neatļautu radīt tirgus konkurentiem.

Starptautiskā mērogā nepastāv vienota izpratne par datorprogrammu kā intelektuālā īpašuma objektu un ar to saistītajām tiesībām. Starptautiskie līgumi satur tikai vispārīgas norādes, šajā jautājumā. Turklāt vairums tiesiskā regulējuma šajā nozarē balstās uz normām un

¹ Latvijas IKT nozares eksports gadā sasniedz vienu miljardu eiro. Pieejams: <https://www.la.lv/latvijas-ikt-nozares-eksports-gada-sasniedz-vienu-miljardu-eiro> [aplūkots 20.03.2021.]

² Ir noslēdzies Patentu valdes un Latvijas universitātes seminārs “No idejas līdz patentam - datorizpildāmi izgudrojumi”. Pieejams: <https://www.lrpv.gov.lv/lv/jaunums/ir-nosledzies-patentu-valdes-un-latvijas-universitates-seminars-no-idejas-lidz-patentam-datorizpildami-izgudrojumi> [aplūkots 14.03.2021.]

principiem, kuri izstrādāti vēl pirms pašu pirmo datoru izgudrošanas. Vairumā valstu, tajā skaitā Latvijā, datorprogrammas pieskaita pie ar autortiesībām aizsargājamiem objektiem.

Tomēr atsevišķās valstīs, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) datorprogrammas iespējams aizsargāt arī ar patentu palīdzību. Ar nosacījumu, ka datorprogramma līdzīgi kā tas tiek pieprasīts attiecībā uz citiem izgudrojumiem piedāvā kādas problēmas risinājumu jaunā, iepriekš nepazīstamā veidā.³ Tomēr šāda prakse Latvijā un citās Eiropas valstīs nav izplatīta, tajā skaitā iespēju patentēt datorprogrammu neparedz Konvencijas par Eiropas patentu piešķiršanu 52. pants⁴. Fakts, ka Eiropas valstīs datorprogrammas nav patentējamas, vienlaicīgi apsverot, kāda būtu šāda regulējuma ieviešanas lietderība, ir bijis pamats arī publiskai diskusijai.⁵

Lai arī pirmsākumi Latvijas normatīvajam regulējumam attiecībā uz datorprogrammām kā intelektuālā īpašuma objektiem meklējami jau neilgi pēc neatkarības atgūšanas, datorprogrammas, programmatūra un citi informācijas un komunikāciju tehnoloģiju darbībā izmantoti jēdzieni nacionālajās tiesībās joprojām nav skaidri definēti.

Rezultātā, ja tiesa savā darbā saskaras ar jautājumiem par šo jēdzienu tvērumu, tai sava pozīcija jau pašā pamatā jābalsta uz tiesību doktrīnā atrodamo autoru darbiem. Tomēr vairumā autoru darbu atrodamas norādes uz mazo pētījumu skaitu par intelektuālā īpašuma tiesību īstenošanu, aizsardzību un to civiltiesiskās apgrozības problemātiku informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozares ietvaros.⁶ Ja pelēkās zonas šīs tiesību nozares ietvaros netiks atrisināts tuvākajā nākotnē, autors uzskata, ka tiesām un likumdevējam agri vai vēlu šie jautājumi būs jārisina piespiedu kārtā, kad radīsies apdraudējums nozares pilnvērtīgai attīstībai. Tāpēc būtiski pastāvīgi sekot līdzi tam, kādas ir jaunākās intelektuālā īpašuma organizāciju atziņas šajā jomā un kādus risinājumus intelektuālā īpašuma aizsardzībai un aprītei attīsta citas valstis. Ideālā gadījumā, lai nodrošinātu līderība pozīciju informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozares izaugsmē, Latvijas intelektuālā īpašuma tiesību regulējumam būtu jākļūst par piemēru citām valstīm.

³ The six big ways the US and Europe differ on software patents. Pieejams: <https://www.iam-media.com/law-policy/six-big-ways-us-and-europe-differ-software-patents> [aplūkots 24.03.2021.]

⁴ Konvencija par Eiropas patentu piešķiršanu. Pieņemta 1973. gada 5. oktobrī [24.03.2021. red.]

⁵ Patenti un preču zīmes – valsts ekonomikas spogulis. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/316371-patenti-un-precu-zimes-valsts-ekonomikas-spogulis-2020> [aplūkots 17.03.2021.]

⁶ Pētersone Z. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami intelektuālā īpašuma tiesību lietās. Promocijas darbs. Rīga, 2010, 15.lpp.; Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 5.lpp.

Maģistra darba mērķis ir analizēt autortiesību uz datorprogrammu īstenošanas īpatnības salīdzinājumā ar citiem autortiesību objektiem un identificēt Latvijas autortiesību regulējumā pastāvošās neskaidrības attiecībā uz datorprogrammu kā autortiesību objektu, vienlaikus piedāvājot atbilstošus risinājumus nozares pilnveidošanai.

Šī darba ietvaros tiek aplūkots darba izstrādes laikā Latvijā spēkā esošais autortiesību regulējums attiecībā uz datorprogrammām kā autortiesību objektiem, to izstrādātāju un izstrādes pasūtītāju tiesībām. Autors veicis Latvijas tiesu, ASV tiesu un Eiropas Savienības tiesas prakses izpēti attiecībā uz datorprogrammu kā intelektuālā īpašuma objektu, kā arī meklējis, kuras no tiesu atziņām jautājumos, kuri skar citus autortiesību objektus, iespējams attiecināt arī uz datorprogrammām.

Maģistra darbā ir izmantota vēsturiskā, salīdzinošā un teleoloģiskā pētījuma metode. Autors aplūkojis datorprogrammas jēdziena attīstību Latvijas un starptautiskajos tiesību avotos, šobrīd uz datorprogrammām spēkā esošo regulējumu un tā izveides motīvus. Veikts salīdzinājums starp Latvijas, ārvalstu tiesu praksē un tiesību doktrīnā nostiprinātajām atziņām par datorprogrammas un tai radniecīgā jēdziena "programmatūra" kā autortiesību objektu īpašībām un apriti.

1. DATORPROGRAMMAS JĒDZIENS

Lai arī datorprogrammas mūsdienu sabiedrībā kļuvušas par neatņemamu ikdienas darba un komercdarbības sastāvdaļu, gan nacionālie likumdevēji, gan starptautiskas organizācijas joprojām nav nonākušas pie vienotas šī jēdziena interpretācijas. Katram indivīdam atkarībā no datorikas zināšanu līmeņa var būt savs priekšstats par šī jēdziena saturu. Autora ieskatā grūtības viennozīmīgi definēt datorprogrammu kā jēdzienu nacionālā un starptautiskā mērogā pamatā saistās ar tā plašo izmantojumu ikdienā, kā arī gandrīz ikvienā tautsaimniecības nozarē. Turklāt problemātika meklējama apstākļi, ka datorprogrammas jēdziens, neveicot padziļinātu izpēti, var tikt saprasts ļoti dažādi. Proti, ļoti plašā nozīmē, kura sevī ietver ikvienu elementu, kurš nepieciešams gan datora sistēmas darbībai, gan dažādu darbību veikšanai ar datora palīdzību, vai šaurā nozīmē, apzīmējot tikai virkni ar kodu.

Autors pievienojas Latvijas tiesību literatūrā atrodamajai norādei, ka neskaidrība datorprogrammas definīcijā radusies, galvenokārt, tādēļ, ka gan nacionālie normatīvie akti, gan starptautiskie līgumi vairāk pievēršas aizsardzības apjomam, nevis cenšas precizēt, no kā sastāv aizsargājamais objekts.⁷ Tomēr, autorprāt, nepastāvot skaidrībai par aizsargājamo objektu, ir turpat vai neiespējami skaidri spriest par to, kāds ir aizsardzības apjoms.

Par vispārīgu, bet pēc būtības pareizu var uzskatīt Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas sniegto definīciju: “Kodēta instrukciju, norāžu sistēma datora darbības nodrošināšanai”.⁸ Šī definīcija apraksta datorprogrammu tās šaurākajā nozīmē - kā virkni ar kodu. Tomēr šādai definīcijai nav likuma izpratnē nostiprināta pamatojuma un juridiski saistoša spēka. Oksfordas tiešsaistes vārdnīca, kuru varam atzīt par aktuālu mūsdienu angļu valodas izpratnei datorprogrammu (angļu valodā – “computer program”) definē kā “no koda veidotu instrukciju kopumu, kurš kontrolē datora darbības un funkcijas”.⁹

Par plašāku atzīstams jēdziens “programmatūra”. Kā programmatūru apzīmē “datoru programmas, procedūras un ar tām saistītā dokumentācija un dati, kas nepieciešami datoru sistēmas darbībai”.¹⁰ Aplūkojot šī jēdziena interpretāciju angļu valodā, var secināt, ka tam ir mazāka detalizācijas pakāpe. Programmatūru (angļu valodā – “software”), tulkojot no angļu

⁷ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 78.lpp.

⁸ Datorprogramma. Tēzauris. Pieejams: <https://tezaurs.lv/datorprogramma> [aplūkots 06.03.2021.].

⁹ Program. Oxford Learner's Dictionaries. Pieejams:

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/program_1?q=program [aplūkots 06.03.2021.].

¹⁰ Programmatūra. Tēzauris. Pieejams: <https://tezaurs.lv/programmat%C5%ABra> [aplūkots 06.03.2021.].

valodas, varētu definēt kā “datorprogrammas, kuras dators izmanto, lai paveiktu konkrētas darbības”.¹¹

Lai apzīmētu datorprogrammas kodu kopā ar visu, kas nepieciešamas lietotājam, lai datorprogrammu instalētu, apgūtu tās darbības principus un veiksmīgi darbotos, lai īstenotu datorprogrammas radīšanas mērķi, tiesību zinātņu literatūrā atrodams arī jēdziens “programmnodrošinājums”.¹² Nav atrodami nacionālie normatīvie aktu, kas šo jēdzienu skaidrotu. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca sniedz šādu programmnodrošinājuma skaidrojumu: “datorprogrammu kopums, kas nodrošina datu apstrādes sistēmas efektīvu darbību un datorlietotāju apkalpošanu, risinot kādus noteiktus uzdevumus. Ietilpst: operētājsistēmas, apkalpošanas programmas, kompilatori, interpretētāji, lietojumprogrammas kopā ar aprakstiem un lietošanas noteikumiem.”¹³ Turklāt šis tiek dēvēts par pretstatu jēdzienam “tehniskais nodrošinājums”, ar kuru pēc būtības tiek apzīmētas visas datora sastāvdaļas un informācijas ievades ierīces.¹⁴ Balstoties uz iepriekš minētajiem skaidrojumiem, autors uzskata, ka jēdziens “programmnodrošinājums” varētu būt lietojams kā plašāks, kurš sevī ietver visas datora darbībai nepieciešamās sastāvdaļas, kuras eksistē elektroniskajā vidē.

Šī darba izstrādes laikā Latvijas normatīvie akti datorprogrammas jēdziena definīciju nesniedz. Datorprogrammas jēdziens sastopams Autortiesību likuma¹⁵ 4., 12., 15., 19., 20., 21., 23., 24., 29., 30. un 34. pantā, vairumā no šiem pantiem datorprogrammu pieminot kā izņēmumu atsevišķiem nosacījumiem, kuri piemērojami intelektuālā īpašuma objektiem. Savukārt Latvijas tiesu praksē datorprogrammas uz programmatūras jēdzieni bieži tiek izmantoti kā sinonīmi.¹⁶

Jānorāda, ka, lai arī datorprogrammas jēdziens šobrīd Latvijas normatīvajos aktos nav definēts, aplūkojot šo jautājumu vēsturiski, Latvijas likumdevēji šo jēdzienu ir centušies definēt. Iepriekš datorprogrammas definīciju paredzēja likums “Par autortiesībām un blakustiesībām”¹⁷, kurš stājās spēkā 1993. gada 15. maijā, bet zaudēja spēku 2000. gada 11.

¹¹ Software. Oxford Learner's Dictionaries. Pieejams:

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/software?q=software> [aplūkots 06.03.2021.]

¹² Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 82.lpp.

¹³ Programmnodrošinājums. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. R.: Zinātne, 2000. Pieejams:

<https://termini.gov.lv/kolekcijas/71/skirklis/384698> [aplūkots 28.03.2021.]

¹⁴ Tehniskais nodrošinājums. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. R.: Zinātne, 2000. Pieejams:

<https://termini.gov.lv/kolekcijas/71/skirklis/384186> [aplūkots 28.03.2021.]

¹⁵ Autortiesību likums: LV likums. Pieņemts 06.04.2000. [06.03.2021. red.]

¹⁶ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 20.11.2019. spriedums lietā Nr. SKC-366/2019

¹⁷ Par autortiesībām un blakustiesībām: LV likums. Pieņemts 11.05.1993. [11.05.2000. red.]

maijā, kad spēkā stājās šobrīd autortiesību jautājumus regulējošais Autortiesību likums. Proti, likuma 1. pants paredzēja, ka datorprogramma ir “vārdos, kodos, shēmās vai kādā citā formā izteikts, informācijas nesējā ierakstīts instrukciju kopums, ko dators spēj nolasīt un kas datoru aktivizē kādai noteiktai darbībai vai kāda noteikta uzdevuma veikšanai vai rezultāta sasniegšanai”.

Autora ieskatā iepriekš norādītā definīcija nav uzskatāma par veiksmīgu vai atbilstošu pēc mūsdienu standartiem. Proti, autors pauž bažas, ka, tulkojot šo definīciju gramatiski, varētu rasties nepamatoti paplašināta izpratne par to, kāds ir jēdziena “datoru aktivizējošs vārdos izteikts instrukciju kopums” saturs. Par šādiem objektiem nepamatoti varētu tikt uzskatītas datora atbloķēšanas paroļu kombinācijas, pēc kuru ievadīšanas dators sniedz piekļuvi savai informācijai vai biroja darbam paredzētā programmatūrā, piemēram, Microsoft Word, ievadīts teksts, kuru dators vēlāk būtu spējīgs atskaņot audio formātā. Jāvērš uzmanību, ka datorprogramma kā objekts ir vērsta tieši uz to, lai radītu jaunu funkcionalitāti, atļaujot noteikta veida darbību veikšanu.¹⁸ Ja minētā jēdziena mērķis ir norādīt uz iespēju instrukcijas datoram nodot ne tikai ar ciparu virknējumu, bet arī vārdu palīdzību, iespējams, ka no mūsdienu skata punkta par “vārdos izteikts” veiksmīgāks apzīmējums būtu jēdziens “programmēšanas valodā izteikts”. Šajā sakarā ievērojams fakts ir, ka mūsdienās programmēšanas valodas arvien vairāk atgādina dabīgu valodu, kādu ikdienas savstarpējā komunikācijā izmanto cilvēki.¹⁹

Tomēr, ņemot vērā, ka šī likuma pieņemšanas laikā datori tikai sāka savu virzību, lai kļūtu par ikvienas mājsaimniecības gandrīz neatņemamu sastāvdaļu, un joprojām pastāvēja daudz neskaidrību par to funkcijām un nākotnes pielietojumu, šo definīciju var uzskatīt par tās izstrādes laikam atbilstošu. Autora ieskatā šo definīciju pat varētu uzskatīt par savam laikam mūsdienīgu, jo vairums starptautisko vadlīniju attiecībā uz datorprogrammām tika pieņemtas tikai turpmākajos gados.

Turklāt likuma Par autortiesībām un blakustiesībām 1. pants definēja arī datora jēdzienu, to apzīmējot kā “elektronisku vai citu tamlīdzīgu informācijas apstrādes un glabāšanas ierīci”. Lai arī kā pozitīvs fakts izceļams tas, ka likumdevējs centies saglabāt šo definīciju plašu, iespējams, domājot par nākotnes tehnoloģiju attīstību, iedziļinoties, šī definīcija var būt mulsinoša. Proti, dr. iur. Rihards Gulbis savā promocijas darbā atstājis atvērtu jautājumu par

¹⁸ Stokes J. An Illustrated Introduction to Microprocessors and Computer Architecture 1st Edition. No Starch Press: 2007, p.200; What are the different types of software applications in vogue today? Pieejams: <https://www.fingent.com/blog/a-detailed-guide-to-types-of-software-applications/> [aplūkots 05.04.2021.]

¹⁹ Jones C. B. Understanding Programming Languages. Springer: 2020, p.9; Programmēšanas valodu paaudzes. Pieejams: <http://www1.linux.edu.lv/mspamati/ECDL/1modulis/e104040601.htm> [aplūkots 05.04.2021.]

to, kas definīcijas ietvaros tiek apzīmēts ar jēdzienu “cita ierīce”.²⁰ Turklāt gramatiski var saprast, ka ierīces atšķirīgums izpaustos ziņā, ka tā nav elektroniska, jo doma par “citu ierīci” pausta tieši aiz vārda “elektroniska”.

Autora ieskatā jēdziens varētu sevī ietvert analogas ierīces, kuras izmantojamas informācijas ieguvei un apstrādei. Šādas ierīces varētu būt, piemēram, seismogrāfs, kas ir ierīce “seismisko viļņu radīto grunts svārstību uztveršanai un reģistrēšanai”²¹ un darbojas uz šo viļņu pamata. Kamēr mūsdienās jaunie ierīces modeļi sevī ietver elektronisku aparatūru, vēsturiskie modeļi datus reģistrēja uz papīra un pilnā apmērā sastāvēja no mehāniskām sastāvdaļām. Arī šāda ierīce veic informācijas apstrādi. Par, iespējams, pasaulē vecāko datoru tiek dēvēts arī Astronomiskais kalkulators, pazīstams ar nosaukumu Antikitiras mehānisms, kuru vēstures pētnieki 20. gadsimta sākumā atrada Grieķijas dienvidu piekrastē. Londonas Universitātes koledžas pētnieki apgalvo, ka tas izmantots, lai aprēķinātu Mēness fāzes un prognozētu aptumsumus.²² Lai arī ierīce apstrādā informāciju, tā sastāv tikai no zobratiem. Tomēr šajos gadījumos ierīces nelieto ne datorprogrammas, ne programmatūru. To mehānismi paši par sevi varētu būt patentējami izgudrojumi, nevis autortiesību objekti, tāpēc netiks aplūkoti detalizētāk.

Lai arī pirmšķietami datora definēšanai likuma ietvaros vajadzētu atvieglot datorprogrammu un programmatūras jēdzienu izpratni, jo noteiktu skaidras robežas, autora ieskatā varētu būt iespējams tieši pretējais. Ņemot vērā cilvēces tehnoloģisko attīstību, ja likums Par autortiesībām un blakustiesībām joprojām būtu spēkā, tā turpat vai pirms 30 gadiem sniegtā datora definīcija būtu bijis jāpiedzīvo pārmaiņas. Citā scenārijā šī definīcija nedotu sevišķu labumu tiesību izpratnei un bez tās likuma ietveros ir iespējams iztikt. Autora ieskatā tas pietiekami veiksmīgi tiek darīts Autortiesību likuma ietvaros.

Ņemot vērā, ka Autortiesību likums ne datora, ne datorprogrammas definīciju sevī vairs neietver, autors uzskata, ka likumdevēja mērķis ir bijis šos jēdzienus saglabāt kā ģenerālklauzulas, kurus pēc nepieciešamības iespējams aizpildīt ar Latvijai saistošo Eiropas Savienības normatīvo aktu un starptautisko līgumu vai tiesu prakses ietvaros izstrādātu saturu. Proti, likums ticis pieņemts 2000. gadā, kad Latvija jau ievērojamu laiku pirms tam bija uzsākusi savu virzību, lai kļūtu par Eiropas Savienības dalībvalsti. Tomēr arī starptautiskajā sabiedrībā nav vienprātības par datorprogrammas jēdzienu un tā tvērumu. Iespējams secināt, ka datorprogrammas definīcijas jautājums lielā mērā tiek atstāts nacionālo tiesu kompetencē.

²⁰ Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 45.lpp.

²¹ Dators. Tezaurs. Pieejams: <https://tezaurs.lv/seismogr%C4%81fs> [aplūkots 08.03.2021.]

²² Zinātnieki uzlauž pasaulē vecākā «datora» noslēpumus. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/tehnologijas-un-zinatne/zinatnieki-uzlauz-pasaule-vecaka-datora-noslepumus.a396876/> [aplūkots 20.03.2021.]

Arī Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos skaidra atbilde par datorprogrammas definīciju nav atrodama. WIPO Autortiesību līguma²³ 4. pants norāda, ka datorprogrammas aizsargājamās kā literārie darbi Bernes konvencijas par literatūras un mākslas darbu aizsardzību (turpmāk – Bernes Konvencija)²⁴ 2. panta izpratnē. Jāpiebilst, ka Bernes Konvencija pieņemta 1886. gadā un pēdējo reizi grozīta 1979. gadā. Savukārt WIPO Autortiesību līgums 1996. gadā tika ratificēts tieši ar mērķi papildināt Bernes Konvencijas regulējumu ar nosacījumiem par autoru darbiem un tiesībām digitālajā vidē.²⁵ Tomēr autors uzskata, ka, iespējams, tieši WIPO plašais darbības mērogs traucē tam izstrādāt individuālu datorprogrammas definīciju, kura varētu būt saistoša lielākajai daļai pasaules.

“Līguma par ar tirdzniecību saistītajām intelektuālā īpašuma tiesībām” (turpmāk – TRIPS)²⁶ 10. pantā atrodama līdzīga atsauce uz Bernes Konvenciju. Tomēr šis pants sniedz norādi uz to, ka datorprogrammas kā literāra darba aizsardzība izpaužas attiecībā gan uz pirmkodu (angļu valodā – “source code”), gan uz objekt kodu (“object code”). Autora ieskatā objekt koda aizsardzība varētu būt problemātisks tiesību jautājums. Proti, objekt kodu rada un spēj nolasīt tikai dators, tas nav cilvēkam saprotams. Tomēr šīs divas sastāvdaļas varētu kalpot par izejas punktu, datorprogrammas juridiskās definīcijas meklējumos.

Aplūkojot Eiropas Savienības regulējumu, par vienu no nesenākajiem un būtiskākajiem normatīvajiem aktiem attiecībā uz datorprogrammu aizsardzību uzskatāma Direktīva 2009/24/EK.²⁷ Par direktīvas mērķi uzskatāms novērst atšķirības starp dažādu Eiropas Savienības valstu datorprogrammu tiesiskās aizsardzības mehānismiem. Tajā skaitā, panākt jaunu atšķirību rašanās novēršanu. Arī šīs direktīvas 1. pants nosaka, ka dalībvalstīm datorprogrammas jāaizsargā tāpat kā Bernes Konvencija paredz aizsargāt literārus darbus. Tomēr direktīva paredz, ka termins “datorprogramma” attiecināms arī uz programmu

²³ Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) līgums par autortiesībām. Parakstīts Ženēvā 20.12.1996. Pieejams: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295166> [05.03.2021. red.]

²⁴ Bernes konvencija par literatūras un mākslas darbu aizsardzību. Parakstīta Bernē 09.09.1886. Pieejams: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20828/volume-828-I-11850-English.pdf> [06.03.2021. red.]

²⁵ Summary of the WIPO Copyright Treaty. Pieejams: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/summary_wct.html [aplūkots 05.03.2021.]

²⁶ Marakešas līguma par Pasaules Tirdzniecības organizācijas izveidošanu 1C pielikums „Līgums par ar tirdzniecību saistītām intelektuālā īpašuma tiesībām”. Parakstīts Marakešā 15.04.1994. Pieejams: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm [07.03.2021. red.]

²⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/24/EK par datorprogrammu tiesisko aizsardzību. Pieņemta 23.04.2009. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32009L0024> [07.03.2021. red.]

sagatavošanas un noformējuma materiāliem. Tas nozīmē, ka direktīvas ietvaros datorprogrammas jēdziens tulkojams paplašināti un tajā ietilpst sastāvdaļas, kuras kopā ierasts attiecināt uz programmatūru.

Autors uzskata, ka skaidras datorprogrammas definīcijas noteikšana vismaz nacionālā mērogā ir kritiski svarīga. Lai arī datorprogrammas kā autortiesību objekta izplatība sabiedrībā un popularitāte tiesību zinātņu publikācijās pēdējās desmitgadēs it tikai augusi, vairākums no tiesību doktrīnā atrodamajām atziņām nav sasniegušas likumdevējus. Skaidras un vienotas definīcijas ieviešana atvieglotu autortiesību aizsardzību un atrisinātu vairumu neskaidrību saistībā ar datorprogrammu kā autortiesību objektu, kuras šobrīd tiek risinātas ar tiesas palīdzību katrā individuālā gadījumā. Definīcijas ietvaros būtu nepieciešams noteikt datorprogrammas kā autortiesību objekta aptuvenās sastāvdaļas.

Par pirmsākumu centienos definēt datorprogrammu kā autortiesību objektu var uzskatīt WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikumu²⁸, Tajā iespējams gūt ieskatu sākotnējos centienos definēt datorprogrammu kā autortiesību objektu. Tur tā definēta kā “instrukciju kopums, kurš, kad ievietots mašīnlasāmā formā, spējīgs izraisīt ierīcei ar informācijas apstrādes spējām uzrādīt, veikt vai sasniegt konkrētu funkciju, uzdevumu vai rezultātu”. Autorprāt, lai arī šim dokumentam nav juridiska spēka un tas gatavots pirms aptuveni 45 gadiem, tajā ietvertā datorprogrammas un citas definīcijas ir ļoti prasmīgi izstrādātas. Kā aplūkots darba turpmākajās rindkopās, šis dokuments skaidri definē arī citus ar datorprogrammu cieši saistītus elementus. Tāpēc, iespējams, ka tieši šo dokumentu varētu ņemt par pamatu, kad tiek gatavoti papildinājumi Autortiesību likumam attiecībā uz datorprogrammu autortiesībām.

Māris Grudulis, aplūkojot WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikumu, 2006. gadā sniedzis tulkojumu, ka datorprogramma kā aizsargājams objekts sastāv no trīs elementiem: operētājsistēmas; operētājsistēmas apraksta; palīgmateriāliem.²⁹ Autors šo tulkojumu nesaskata kā korekti definētu.

Pirmkārt, atbilstoši WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikuma 1. pantam, objekts, kuru veido trīs uzskaitītas sastāvdaļas ir “programmatūra” (angļu valodas tekstā apzīmēta “*software*”).

²⁸ Model Provisions on the Protection of Computer Software [WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikums]. Monthly Review of the World Intellectual Property Organization. 14th year - No.1, January 1978. Pieejams: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/120/wipo_pub_120_1978_01.pdf [aplūkots 08.03.2021.]

²⁹ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006, 83.lpp.

Otrkārt, atbilstoši sniegtajai definīcijai, programmatūras viena no trim sastāvdaļām nav operētājsistēma, bet gan datorprogramma (angļu valodas tekstā apzīmēts “*computer program*”).

Treškārt, definīcija, tulkojot gramatiski, nevienu no šīm sastāvdaļām neparedz kā obligātu. Tas ir, konkrēto objektu joprojām varēs uzskatīt par programmatūru, ja tas sastāv no vienas vai divām pieminētajām sastāvdaļām. Tādējādi definīcija kļuvusi plašāka un, autorprāt, būtu vieglāk piemērojama praksē nekā tad, ja sastāvdaļas būtu stingri uzskaitītas.

Tātad, atbilstoši WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikuma 1. pantam aizsargājamo objektu atzīstama programmatūra, kura sastāv no viena līdz trīs elementiem: datorprogrammas; datorprogrammas apraksta; palīgmateriāliem.

Datorprogrammas apraksts sevī ietver aprakstu un instrukcijas teksta vai shematiskā veidā, lai atvieglotu sapratni par datorprogrammas būtību un pielietojumu. Pie šādiem materiāliem pieskaitāmas arī lietošanas instrukcijas. Jānorāda, ka ar šo jēdzienu netiek apzīmēta informācija, kura sniegtu paskaidrojumus programmatūras lietotājiem par tās mērķiem un lietošanas kārtību, bet gan tehnisks apraksts. WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikuma komentāru sadaļas punkts “i.” skaidro, ka šādas instrukcijas, aplūkojot no tehniskā viedokļa nav uzskatāmas par datorprogrammu, bet gan materiālu, no kuru tiešā veidā iespējams datorprogrammu radīt. Datorprogrammas aprakstam jābūt ar tādu detalizācijas pakāpi, lai aprakstītu katru soli, kurš veicams, lai datorprogramma darbotos un veiktu tai paredzētās funkcijas. Proti, apraksts pēc būtības nav pietiekams. Tā vietā tam ir jāietver tāda detalizācijas pakāpe, lai būtu iekļautas visas instrukcijas, kuras datoram jāizpilda un vienīgais objektīvi nepieciešamais uzdevums pēc datorprogrammas apraksta izstrādes ir pārveidot šīs instrukcijas datoram saprotamā formātā. Jāpiebilst, ka tas nenozīmē, ka uz datorprogrammas apraksta pamata ir iespējams radīt tikai vienu tam atbilstošu datorprogrammas kodu. Parasti pastāv iespēja, radīt dažādus, bet kopumā pēc satura līdzīgus datorprogrammu kodus.

Savukārt palīgmateriālu saturu nav iespējams konkrēti noteikt un tas var variēt atkarībā no katra individuālā gadījuma. Tomēr WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikuma komentāru sadaļas punktā “k.” iespējams atrast skaidrojumu, ka šie materiāli satur visu, kas parasti kopā ar datorprogrammu un datorprogrammas aprakstu nonāk pie programmatūras lietotājiem. Palīgmateriāli sevī ietver problēmas aprakstu un citus ar datorprogrammu saistītus aprakstošus materiālus, kuriem nepiemīt tāda forma un detalizācijas pakāpe kā datorprogrammas aprakstam. Proti, palīgmateriāli ir skaidrojoša informācija tāda kā lietotāju instrukcijas, kuras paskaidro kādiem mērķiem, kādā veidā programmatūra lietojama, kādos datoros šī programmatūra var tikt izmantota.

Balstoties uz iepriekš minēto, Autora ieskatā Latvijas Autortiesību likumā būtu nepieciešams ieviest un definēt gan “programmatūras”, gan “datorprogrammas” jēdzienus, iekļaujot tos autortiesību likuma 1. panta “Likumā lietotie termini” jēdzienu uzskaitījumā. Attiecībā uz citiem elementiem, kuri veido programmatūru iespējams veikt piemēra veida funkciju uzskaitījumu programmatūras definīcijas ietvaros, cenšoties aprakstīt to mērķi un lomu programmatūras izstrādē.

Autors uzskata, ka šo jēdzienu definēšana nepieciešama, lai paplašinātu Autortiesību likuma tvērumu, lai tā redakcija ietvertu ne tikai datorprogrammas koda, bet arī citu ar programmēšanu cieši saistītu darbu aizsardzību. Paredzams, ka šo papildinājumu veikšanas rezultātā gan autortiesību subjektiem, gan tiesai būs vieglāk definēt katra konkrētā autortiesību objekta tvērumu. Tādējādi tiktu nodrošināta skaidra atšķirība starp gadījumiem, kad autortiesību objekts ir tikai datorprogrammas kods, vai tā ir programmatūra, kura sevī ietver ne tikai datorprogrammu, bet arī citus izstrādes materiālus kā kopumu.

Datora jēdziena definīciju iespējams nesniegt, vai, ja tā tiek definēta, sniegt vispārīgu, lai neradītu sarežģījumus tehnoloģiju attīstības gaitā. Proti, mūsdienās par datoriem uzskatāmi arī viedtālruni un planšetes. Turklāt ir liela iespēja, ka par datoru uzskatāmo ierīču skaits nākotnē varētu tikai augt.³⁰

Autors piedāvā, ka datoru varētu definēt, papildinot Autortiesību likuma 1. pantu ar 22. punktu šādā redakcijā:

*“22) **dators** – elektroniska ierīce, kura paredzēta informācijas ievadei un apstrādei”.*

Autors piedāvā, ka programmatūra definējama, papildinot Autortiesību likuma 1. pantu ar 23. punktu izteiktu šādā redakcijā:

*“23) **programmatūra** – sistēma datora darbības vai atsevišķas funkcionalitātes nodrošināšanai, kura radīta uz izstrādes instrukciju pamata, lai īstenotu palīgmateriālos paredzētos mērķus, funkcijas un lietojumu, un kuru veido datorprogramma, sagatavošanas un noformējuma materiāli”.*

Datorprogrammu autors piedāvā definēt, papildinot Autortiesību likuma 1. pantu ar 24. punktu šādā redakcijā:

*“24) **datorprogramma** – cilvēka radīts instrukciju kopums, kurš pēc pārveides datorlasāmā formātā spējīgs radīt cēloni datoram realizēt konkrētu funkciju vai rezultātu”.*

³⁰ Amft O., Lukowicz P. From Backpacks to Smartphones: Past, Present, and Future of Wearable Computers. IEEE Pervasive Computing, July-September, 2009, p.8-9.; Are smartphones and tablets computers? Pieejams: <https://www.computerhope.com/issues/ch001540.htm> [aplūkots 12.04.2021.]

Definīcijas ietvaros nepieciešams uzsvērt, ka ar autortiesībām aizsargājama tieši cilvēka radītais kods, nevis kods, kurš radies šī koda pārstrādes rezultātā un nav saprotams cilvēkam.

Sekojošā jaunā definīciju tvērumam un jēgai, nepieciešams veikt grozījumus turpmāk norādītajās Autortiesību likuma normās, kuras ietekmē piedāvāto grozījumu saturs.

Veikt grozījumus Autortiesību likuma 4. panta redakcijā, papildinot pantu ar 11¹⁾ pantu šādā redakcijā: “11¹⁾ programmatūra”.

Veikt grozījumus Autortiesību likuma 12.; 23.; 24.; 34. panta ietvaros aiz vārda “datorprogramma” atbilstošā locījumā pievienojot vārdus “vai programmatūra” atbilstošā locījumā.

Veikt grozījumus Autortiesību likuma 15.; 19.; 29.; 30. panta ietvaros, vārdu “datorprogramma” atbilstošā locījumā aizvietojo ar vārdu “programmatūra”.

Autors uzskata, ka, piedāvātās definīcijas un Autortiesību likuma redakcionālās izmaiņas ir saskanīgas ar Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem. Šīs nodaļas ietvaros aplūkotā Direktīvas 2009/24/EK 1. panta datorprogrammas definīcija ir plaša un līdzīgāka autora piedāvātajai programmatūras nekā datorprogrammas jēdziena izpratnei. Turklāt, šīs direktīvas 7. apsvērums, norāda uz mērķi terminā ietvert arī “datorprogrammu izstrādes sagatavošanas un plānošanas darbus”. No tā var secināt, ka direktīvas mērķis nav vērsts uz to, lai izslēgtu kādu no definīcijās pieminētajiem elementiem no aizsardzības tvēruma.

Būtiski piebilst, ka šādas definīcijas joprojām sevī *expressis verbis* neietvertu mobilās lietotnes vai citām viedajām ierīcēm paredzētu programmatūru. Tomēr, līdzīgi kā datora definēšanas jautājumā, autors piekrīt, ka ļoti specifisku definīciju izstrāde nākotnē varētu radīt sarežģījumus attiecībā uz autortiesību objektu noteikšanu. Autorprāt, paredzams, ka datori nākotnē tiks integrēti ierīcēs, attiecībā uz kurām šāda prakse mūsdienās vēl nepastāv. Šī apsvēruma dēļ programmatūras un datorprogrammas jēdzienus vēlams izmantot kā visaptverošus, lai nākotnē varētu izmantot attiecībā uz visām elektroniskām ierīcēm, kuras paredzētas informācijas ievadei un apstrādei.

2. DATORPROGRAMMAS AIZSARDZĪBAS PRIEKŠNOTEIKUMI

Kā izriet no Autortiesību likuma 2. panta trešajā daļā nostiprinātā principa, lai apliecinātu autortiesību piederību, nav nepieciešama ne reģistrācija, ne darba speciāla noformēšana, ne citas formalitātes. Savukārt tā paša panta pirmā daļa norāda, ka autortiesības pieder objekta autoram, tiklīdz tas ir radīts, neatkarīgi no tā, vai darbs ir pabeigts. Tādējādi jau objekta izstrādes procesā autors iegūst tiesības uz paveiktā darba daļu. Šie paši principi starptautiskā mērogā nostiprināti Latvijai saistošās Bernes konvencijas 5. panta otrajā daļā. Ņemot vērā, ka autortiesības garantē objekta aizsardzību pat nepabeigtam darbam, nav nepieciešama objekta reģistrācija vai citas formalitātes, autors pievienojas uzskatam, ka tas ir visefektīvākais intelektuālā īpašuma tiesību uz programmatūru vai datorprogrammu aizsardzības veids.³¹

Ja datorprogrammas pamatā pakļautu patentu reģistrācijai, šis rezultāts noteikti apgrūtinātu inovāciju pilnveidi. Turklāt ir pamats jau pirmsākumos apšaubīt, vai lielākā daļa datorprogrammu varētu būt patentējams objekts, jo to katras rašanās veids kopumā vairs nevarētu tikt dēvēts par unikālu. Arī ASV, kur programmatūru var aizsargāt ar patentu palīdzību, tas iespējams tikai tad, ja līdzīgi kā tas tiek pieprasīts attiecībā uz citiem izgudrojumiem tā piedāvā kādas problēmas risinājumu jaunā, iepriekš nepazīstamā veidā.³²

Datorprogrammu izstrāde ir mūsdienās labi zināma tautsaimniecības nozare, kura pamatā balstās uz speciālistiem jau zināmām metodēm un līdzekļiem. Tādējādi vairums datorprogrammu pat nepretendē izpildīt Latvijas Patentu likuma³³ 5. panta novitātes prasības, jo var apgalvot, ka ikviena datorprogramma satur kaut daļu no publiski pieejamām zināšanām. Tomēr, neraugoties uz to, ka atšķirībā no Patentu likuma, Autortiesību likums neparedz intelektuālā īpašuma objekta aizsardzības priekšnoteikumus, arī autortiesību objektiem izvirzāmi aizsardzības priekšnoteikumi.

Balstoties uz darba iepriekšējā nodaļā dažādo normatīvo aktu izpratni par objektu, kurš aizsargājams ar autortiesībām, autors uzskata, ka intelektuālā īpašuma objekta aizsardzības priekšnoteikumus var aplūkot no diviem skata punktiem. Pirmkārt, no programmatūras aspekta, kurš sevī ietver datorprogrammu, tās izstrādes materiālus, izstrādes mērķi un noformējuma idejas. Otrkārt, no datorprogrammas jeb tehniskā izpildījuma aspekta, kurš izpaužas kā datorprogrammas koda izstrāde.

³¹ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006, 79.lpp.

³² The six big ways the US and Europe differ on software patents. Pieejams: <https://www.iam-media.com/law-policy/six-big-ways-us-and-europe-differ-software-patents> [aplūktos 24.03.2021.]

³³ Patentu likums: LV likums. Pieņemts 15.02.2007. [17.03.2021. red.]

Darba turpmākajās apakšnodaļās aplūkoti datorprogrammas kā autortiesību objekta aizsardzības priekšnoteikumi - darba oriģinalitāte; darba radīšana cilvēka darbības rezultātā; darba kvalitāte.

2.1. Darba oriģinalitāte

Ikvienam autortiesību objektam jābūt oriģinālam. Direktīvas 2009/24/EK 1. panta otrā daļa paredz, ka autortiesības neaizsargā tādas idejas un principus, kas ir pamatā visiem datorprogrammu elementiem. Savukārt 1. panta trešā daļa paredz, ka „datorprogrammu aizsargā, ja tā ir oriģināla tādā ziņā, ka tā ir autora paša intelekta radīta”. Citi kritēriji netiek paredzēti. Šis kritērijs tiek apzīmēts arī kā individualitātes jeb jaunrades līmenis.³⁴

Šis būtu uzskatāms problemātiskāko no aizsardzības priekšnoteikumiem. Proti, atbilstoši vispārējam principam, par autortiesību objektiem nav uzskatāmas idejas. Ideju brīva aprīte uzskatāma par būtisku sabiedrības attīstības un labklājības nosacījumu.³⁵ Tomēr autora ieskatā joprojām pastāv neskaidrības robežā starp programmatūras kā oriģinālas idejas, risinājuma, kas izpaužas kā datorprogrammas, sagatavošanas un noformējuma materiālu kopums vai datorprogrammas kā no rakstu zīmēm sastāvoša koda aizsardzību.

No iepriekš minētā var secināt, ka nepastāv šaubas gadījumos, ja persona, kura nākusi klajā ar ideju jaunai datorprogrammai, šo datorprogrammu arī ir radījusi. Šo personu var uzskatīt par pilnvērtīgu datorprogrammas jeb šajā gadījumā arī programmatūras autoru. Lielākas neskaidrības rodas gadījumos, ja datorprogrammu radījusi viena persona, bet idejas autors ir kāds cits. Praksē šāda situācija sastopama, kad programmatūru izstrādā pēc klienta pasūtījuma, kurš satur vairāk vai mazāk detaļu par tās sasniedzamajiem mērķiem, nepieciešamajām funkcijām un noformējumu.

Lai arī uz datorprogrammu aizsardzību attiecināmi tie paši nosacījumi, kuri uz literāriem darbiem, abas minētās situācijas nevar uzskatīt par līdzvērtīgām. Kamēr literatūra bez šaubām tiek saistīta ar jaunradi cilvēka prāta radošās darbības rezultātā, pašu datorprogrammu izstrādi mēdz dēvēt par tehnisku darbību, kura seko kādas citas personas dotajām instrukcijām. Gan Latvijas, gan ārvalstu tiesību literatūrā paustas bažas, ka pats programmēšanas process, lai arī var prasīt speciālas iemaņas, ir tehnisks darbs, kurš nav saistīts ar oriģinalitāti.³⁶ Tas liek

³⁴ Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 38.lpp.

³⁵ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006, 44.lpp

³⁶ Reders M. Autortiesību uz pasūtītu datorprogrammu saglabāšanas iespējas. Jurista Vārds, 04.08.2020., Nr. 31 (1141), 20.-24.lpp.; Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 32.lpp.; Bently L., Davis

apšaubīt, vai autortiesības uz programmatūru vai datorprogrammu var piederēt pašas par sevi datorprogrammas izstrādātājam, kurš darbojies pasūtītāja uzdevumā.

ASV viens no tiesu aplūkotajiem kritērijiem, spriežot par programmatūras aizsardzību, ir, cik adekvāti vai precīzi programmatūra pauž ideju, kuras dēļ programmatūra veidota (angļu valodā – “*underlying idea*”).³⁷ Ja atrodams tikai viens veids, kā aprakstīt šo ideju, vai arī veidu skaits, kā šo ideju aprakstīt ir limitēts, tiesas atsakās piešķirt programmatūrai autortiesību aizsardzību.³⁸ Jāpiebilst, ka, aplūkojot šo kritēriju ASV kontekstā, Jānis Rozenfelds nav lietojis apzīmējumu “programmatūra”, bet gan “datorprogramma”, lietojot to pēc būtības tādā pašā nozīmē, kā autors. Tomēr iespējamās izpratnes atšķirības par autortiesību objekta tvērumu šoreiz neskaidrības pēc būtības nerada, jo, ja ideja ir pamatā programmatūrai, tā būs pamatā arī datorprogrammai – būtiskajam programmatūras elementam, kurš ir tās darbības pamatā.

Autortiesības ASV pašas par sevi nav attiecināmas tikai uz idejām, datorprogrammas loģiku, algoritmiem, sistēmām, metodēm, jēdzieniem vai noformējumu un izkārtojumu.³⁹ Šie elementi aplūkojami kopsakarā ar konkrētās programmatūras datorprogrammas kodu. Tālāk, ievērojot ideju, kuras dēļ programmatūra veidota, no konkrētās programmatūras aizsardzības tvēruma atskaitāmi tie elementi, kuriem ir vispārējs raksturs un nepauž ideju pietiekami precīzi.⁴⁰ Tātad programmatūras aizsardzības ietvaros iepriekš minētie elementi ir aplūkojami kopā kā viens autortiesību objekts. Autora ieskatā tas labi atspoguļo, ka ASV datorprogrammas aizsardzības priekšnoteikumi tiek aplūkoti galvenokārt no programmatūras, nevis tikai datorprogrammas koda izpildījuma skata punkta. Tas ir, tiek būtiski vērtēta gan programmatūras funkcionalitāte, kura pamatā izriet no datorprogrammas satura, gan noformējuma īpatnības.

Autora ieskatā ļoti vērtīgu ieskatu programmatūras citu izstrādes materiālu, nevis datorprogrammas, aizsardzībā var gūt no 1994. gada ASV devītā apgabala Apelācijas tiesas

J., Ginsburg J. C. Copyright and Piracy. An Interdisciplinary Critique. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p.154.

³⁷ Reidenberg J. R. U.S. Software Protection: Problems of Trade Secret Estoppel under International and Brazilian Technology Transfer Regimes Note. Columbia Journal of Transnational Law, 1984-1985, 23, p.680.

³⁸ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 34.lpp

³⁹ How and Why to Register Copyrights for Computer Programs. Pieejams:

<https://corporate.findlaw.com/intellectual-property/how-and-why-to-register-copyrights-for-computer-programs.html> [aplūkots 21.03.2021.]

⁴⁰ ASV Devītā apgabala Apelācijas tiesas spriedums lietā: Aliotti v. R. Dakin Co. 831 F.2d 898 (9th Cir. 1987). Pieejams: <https://casetext.com/case/aliotti-v-r-dakin-co> [aplūkots 23.04.2021.]

sprieduma lietā *Apple Computer, Inc. v. Microsoft Corp.*⁴¹ Strīds ir ievērojams ar faktu, ka cieši saistīts ar pirmsākumiem mūsdienu Windows operētājsistēmas vizuālajam noformējumam. Tehnoloģiju ražotājs Apple apsūdzēja Microsoft par savas operētājsistēmas grafisko elementu kopēšanu. Balstoties uz tiesas izteiktajiem apgalvojumiem sprieduma ietvaros, šis ir pirmais gadījums, kurā tiesai bijis jāvērtē nevis datorprogrammu kodu līdzību, bet gan mākslinieciskais un audiovizuālais noformējums. Lielākajā daļā Apple nelabvēlīga sprieduma pamatā bija fakts, ka starp Apple un Microsoft pastāvēja licences līgums. Tas piešķīra plašas tiesības Microsoft izmantot Apple programmatūras elementus, tajā skaitā dizaina elementus. Iespējams, ka pašu Apple juristu nevērības vai kāda cita traucēkļa dēļ, Apple pārstāvji nebija pamanījuši, ka licence neattiecas tikai uz operētājsistēmu “Windows 1.0”, bet arī uz visu turpmāko Microsoft radīto programmatūru.⁴² Rezultātā, kad iznāca “Windows 2.0”, tajā bija vēl vairāk Apple programmatūrai raksturīgu elementu. Kamēr Apple cēla prasību par 189 dažādiem objektiem, 179 no tiem bija iekļauti licencē.

Vienīgais grafiskais elements, kuru atzina par aizskartu bija failu dzēšanas ikona, kura atveido atkritumu tvertni. Turpretī fakts, ka, piemēram, darbības veicamas ar datora peles palīdzību, tajā skaitā uz ekrāna atverot vairākus uzdevuma logus, netika atzīts par pietiekami šauru, lai aizsargātu. Tomēr no šī sprieduma iespējams gūt atziņu, ka aizsargāt iespējams arī lietotājiem pieejamo saskarsmes formu un noformējumu, ne tikai datorprogrammas kodu, tajā ietvertās funkcijas, kura aizsardzība izpaužas kā literāra darba aizsardzība. Proti, programmatūra ir “daļēji mākslinieciska un daļēji funkcionāla” (angļu valodā – “*partly artistic and partly functional*”).

No sprieduma var secināt, ka programmatūras un lietotāja saskarsmes elementi ir “mākslinieciski”, kamēr datorprogrammas kods un tā rezultātā radītās datora funkcijas – “funkcionāli”.

Un tomēr pastāv būtiskas atšķirības starp datorprogrammu un ikvienu literāro darbu šī termina tradicionālā izpratnē. Proti, rakstīt prasme atšķirībā no programmēšanas sabiedrībā laika gaitā ir nostiprinājusies kā pašsaprotama prasme. Tā vietā programmēšanu var uzskatīt par rakstu valodu, kuru prot tikai noteikta daļa sabiedrības. Šis apstāklis var radīt pirmšķietami maldinošu iespaidu, ka katrs datorprogrammas kods ir jauns un unikāls risinājums, ar kuru datoram dota komanda paveikt konkrētu darbību. Tomēr līdzīgi kā literārajā valodā vārdu, to

⁴¹ ASV Devītā apgabala Apelācijas tiesas spriedums lietā: *Apple Computer, Inc. v. Microsoft Corp.* 35 F.3d 1435 (9th Cir. 1994). Pieejams: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/35/1435/605245/> [aplūkots 24.03.2021.]

⁴² Today in 1988: Apple sues Microsoft for copyright infringement. Pieejams: <https://legal.thomsonreuters.com/blog/1988-apple-sues-microsoft/> [aplūkots 27.03.2021.]

sinonīmu un teikumu konstrukciju skaits ir ierobežots un to laika gaitā iespējams brīvi pārvaldīt. Ne velti, literatūrā atrodamas atziņas, ka datorprogrammas autortiesību aizskārums varētu izpausties arī kā neatļauts datorprogrammas tulkojums citā programmēšanas valodā.⁴³ Autora ieskatā šajā jautājumā ir vērts vadīties no vienkāršas loģikas un analogijas.

Literārā darba jaunrade izpaužas idejās un prasmē tās noformulēt. Ja persona veic pierakstus pēc citas personas sacerēta diktāta vai atreferē stāstījumu, tā pierakstīšanas rezultātā nekļūst par darba autoru. Autortiesību objektu veido ar burtu palīdzību pierakstītā ideja, nevis paši burti, kuri var tikt izmantoti arī citu literāru darbu sarakstīšanai. Rezultātā persona, kura sarakstījusi datorprogrammu tikai pēc citas personas detalizēta pasūtījuma vai norādēm, nevar tikt uzskatīta par datorprogrammas autoru. Šādā gadījumā izrūktu oriģinalitātes elementa. Tātad autortiesību objekta aizsardzības priekšnoteikumi aplūkojami pamatā no programmatūras kā kopuma skata punkta.

No aplūkotā var secināt, ka iespējama gan datorprogrammas, gan programmatūras kā oriģināla darba aizsardzība. Programmatūras oriģinalitāte var izpausties gan kā “mākslinieciska”, gan kā “funkcionāla”, pēdējo attiecinot uz datorprogrammas saturu. Autorība galvenokārt vērtējama no programmatūras kā autortiesību objekta aspekta, datorprogrammas kā koda saturu vērtējot tikai kā vienu no elementiem. Oriģinalitāte attiecībā uz datorprogrammu izriet no tās instrukcijām un izstrādes idejas, nevis šo elementu pārveides programmēšanas valodā.

2.2. Darbs radīts cilvēka darbības rezultātā

Autortiesību darbam jābūt radītam cilvēka darbības rezultātā. Tas nozīmē, ka par autortiesību darbu nevar atzīt objektu, kurš radies tikai pašas ierīces darbības rezultātā.⁴⁴ Tātad par autortiesību darbu nevar uzskatīt arī objektu, kuru radījis pats dators. Tomēr šis nosacījums nebūtu attiecināms uz cilvēka ar datora palīdzību radītu darbu. Rezultātā apstāklis, ka datorprogrammas vai visas programmatūras izstrādes process vismaz daļēji nav noticis uz papīra, bet gan elektroniskā formātā nevar kalpot par apstākli, lai apšaubītu autortiesību objekta pastāvēšanu. Mūsdienās datorprogrammu koda izstrāde pamatā notiek elektroniskā formātā, kur izstrādes procesā var tikt izmantotas arī citas datorprogrammas. Visi šie līdzekļi uzskatāmi

⁴³ Bently L., Davis J., Ginsburg J. C. Copyright and Piracy. An Interdisciplinary Critique. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p.232.

⁴⁴ Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 37.lpp.

par instrumentiem datorprogrammu izstrādātāju darba efektīvai veikšanai un neietekmē autora tiesības uz darba rezultātu.

Tomēr literatūrā, kura aplūko datorprogrammu un programmatūras kā autortiesību objekta vēsturisko attīstību atrodams, ka cilvēka un ierīces kopīgi radīti darbi bijuši par pamatu spraiģām diskusijām WIPO ekspertu darba grupai, kura 1991. gadā apsvēra iespēju veikt papildinājumus Bernes konvencijā. Šo diskusiju ietvaros pausti dažādi viedokļi, tajā skaitā, ka, ja darbā, kurš izstrādāts ar datora palīdzību, būtu sarežģīti izšķirt, kāds ir darba izstrādē iesaistītā cilvēka ieguldījums, tas varētu neiegūt personiskās tiesības.⁴⁵

Šī darba izstrādes laikā tikai attīstības stadijā, arvien lielāku tiesību zinātnieku un praktizējošo speciālistu uzmanību piesaista jautājums par autortiesībām uz mākslīgā intelekta radītiem intelektuālā īpašuma objektiem. Tomēr diskusijas par mākslīgā intelekta iesaisti salīdzinoši reti tiek saistītas specifiski ar programmatūras vai datorprogrammu izstrādi. Tā vietā pašu mākslīgo intelektu nereti pielīdzina programmatūrai. Autors uzskata, ka ar mākslīgo intelektu saistīto autortiesību jautājumu iespējami ātra apzināšana ir svarīga tā drošai attīstībai.

Vērtējot, vai iespējama atkāpe no autortiesību aizsardzības priekšnoteikuma “darbs radīts cilvēka darbības rezultātā”, piešķirot autortiesības ar mākslīgo intelektu apveltītai ierīcei, sākotnēji pēc būtības jāatbild uz jautājumu, vai līdz šim ir bijis iespējams autortiesības attiecināt uz subjektu, kas nav cilvēks, piemēram, dzīvnieku.

Lai arī Latvijas tiesu praksē un doktrīnā uz konkrēti šādu jautājumu atbildi nav izdevies rast, atsevišķi incidenti novērojami, piemēram, ASV. 2016. gadā ASV Ziemeļkalifornijas rajona tiesa pieņēma lēmumu atteikt ierosināt tiesvedības procesu lietā *Naruto v. David John Slater*⁴⁶. Prasītāji lietā bija bezpeļņas organizācijas “People for the Ethical Treatment of Animals” (PETA) pārstāvji, kamēr atbildētājs lietā bija kāds bijušais Indonēzijai piederošā Sulavesi salas dabas rezervāta apmeklētājs – David John Slater. Lietā strīds pēc būtības bija par to, vai atbildētājam ir tiesības izplatīt fotogrāfijas – pašportretus, kurus ar viņa kameras palīdzību bija uzņēmis Makaki sugas mērķaķis vārdā Naruto.

PETA vērsās tiesā, apgalvojot, ka, publicējot attēlus savā grāmatā, interneta vietnēs un tirgojot attēlu kopijas, atbildētājs ir prettiesiski piesavinājis autortiesības uz Naruto uzņemtajiem attēliem. PETA argumentēja savu pozīciju ar faktiem, ka Naruto piemīt augsti attīstītas prāta spējas, tas ir iemācījies satvert priekšmetus, uzturas vidē, kurā bieži sastopami

⁴⁵ Austin W. G., Christie A. F., Kenyon A. T., Richardson M. *Across Intellectual property*, Cambridge: Cambridge University Press, 2020, p.82.

⁴⁶ ASV Ziemeļkalifornijas rajona tiesas lēmums lietā: *Naruto v. David John Slater*, 15-cv-04324-WHO. Pieejams: <https://cases.justia.com/federal/district-courts/california/candce/3:2015cv04324/291324/45/0.pdf?ts=1454149106> [aplūkots 20.04.2021.]

cilvēki, kuri lieto fotoaparātus. Tā rezultātā, Naruto esot apzināti piegājis pie atbildētāja nepieskatītās kameras un, nospiežot fotoattēla uzņemšanas pogu, uzņēmis fotogrāfijas. Prasītāju ieskatā ASV Autortiesību likums ir pieejams ikvienam, ieskaitot dzīvnieku, kurš radījis oriģinālu autortiesību objektu.

Tomēr tiesa lēma, ka Autortiesību likuma mērķis nekad nav bijis tajā ietvertās tiesības attiecināt uz dzīvnieku. Arī dažādu ASV tiesu praksē autortiesību īpašniekus ierasts dēvēt par personām vai cilvēkiem (angļu valodā - “person”, “human being”). Liela loma tiesas lēmumā piešķirama ASV Autortiesību birojam, kura viedoklis bija, ka autortiesību aizsardzība neattiecas uz dzīvniekiem. Autortiesību birojs savukārt atsaucās uz tiesu prakses apkopojumiem, kuros skaidri pausts, ka autortiesību objektam jābūt radītam cilvēka darbības rezultātā. Rezultātā tiesvedība netika uzsākta.

Atšķirībā no dzīvnieka, mākslīgais intelekts pats ir radīts cilvēka darbības rezultātā. Turklāt, šis process var būt laikietilpīgs un pielīdzināms “trenēšanai”, izmantojot lielus apjomus ar datiem.⁴⁷ Tomēr nostāja jautājumā, vai pašam mākslīgajam intelektam piešķiramas autortiesības, kopvērtējumā ir noraidoša. Proti, arī Latvijā praktizējoši tiesību speciālisti autortiesību jomā pauduši viedokli, ka, veicot padziļinātu izpēti, visticamāk iespējams nonākt pie secinājuma, ka autortiesību un citi intelektuālā īpašuma tiesības regulējoši likumi pieņemti ar mērķi aizsargāt cilvēku jaunrades rezultātus.⁴⁸ Autors šim viedoklim pievienojas. Kā arī šāds secinājums ir saskanīgs ar iepriekš aplūkoto ASV tiesas izpratni.

2020. gada 2. oktobrī Eiropas Parlaments publicējis rezolūcijas priekšlikumu “par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar mākslīgā intelekta tehnoloģiju attīstību”.⁴⁹ Tomēr tas paredz, ka darbi, kurus patstāvīgi veikušas ierīces vai roboti, varētu nebūt aizsargāti ar autortiesībām. Tiek ierosināts, ka autortiesības varētu tikt nodotas konkrēto mākslīgo intelektu radījušajām fiziskajām vai, ja to atļautu dalībvalsts likums, arī juridiskajām personām. No tā izriet, ka arī nākotnes perspektīvā vismaz Eiropas Savienības mērogā ir plānots saglabāt nosacījumu, ka par autortiesību objektu var uzskatīt tikai tādu, kurš radies cilvēka darbības rezultātā. Tādējādi šis kritērijs tiek paplašināts kā attiecināms ne tikai uz autortiesību objektu, kuru radījis cilvēks, bet arī uz objektiem, kura radīšanas pamatā saskatāms cilvēka darbības

⁴⁷ Terjuhana J. Mākslīgā intelekta trenēšana, izmantojot personas datus. Jurista Vārds, 24.09.2019., Nr. 38, 31.-34.lpp.

⁴⁸ Andris Tauriņš: Kā Latvija aizsargās ar mākslīgā intelekta palīdzību radītus darbus? Pieejams: <https://labsoflatvia.com/aktuali/andris-taurins-maksligais-intelektivs> [aplūkots 17.04.2021.]

⁴⁹ Eiropas Parlamenta 2020. gada 2. oktobra ziņojums “par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar mākslīgā intelekta tehnoloģiju attīstību” Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_LV.html#top [aplūkots 20.04.2021.]

priekšnoteikums. Lai arī cilvēks var nebūt radījis konkrēto darbu, cilvēks ir radījis pašu mākslīgo intelektu.

Autors uzskata, ka, lai vismaz attiecībā uz mākslīgo intelektu cilvēka darbības kritērijs zaudētu savu nozīmi autortiesību kontekstā, nepieciešams, lai mākslīgo intelektu uzskatītu par pilnvērtīgu tiesību subjektu, kurš tiesību ziņā pielīdzināms cilvēkam. Lai arī 2017. gadā pieredzēts pasaules vēsturē pirmais gadījums, kad pilsonība piešķirta robotam, šāds gadījums uzskatāms par izņēmumu no darba izstrādes laikā ierastās prakses. Turklāt šis gadījums vairāk saskatāms kā publisks žests ievēribas gūšanai, nevis objektīvas nepieciešamības apmierināšana. Lai arī šim robotam piemītot spēja mācīties, tas joprojām paļaujas lielā mērā uz cilvēku ievadīto informāciju, paplašinot tā zināšanas.⁵⁰ Mākslīgā intelekta izstrāde joprojām ir agrā attīstības stadijā esoša nozare. Autora ieskatā pie jautājuma, vai mākslīgajam intelektam piemīt cilvēkam līdzvērtīgas tiesības, tajā skaitā autortiesības, varētu būt nepieciešams pievērsties pēc ilga laika, iespējams, ka tikai 21. gadsimta otrajā pusē.

No iepriekš minētā var secināt, ka ar autortiesībām aizsargājami tikai tādi darbi, kas radušies cilvēka darbības rezultātā. Ja darbs radies dzīvnieka vai mākslīgā intelekta darbības rezultātā, autortiesības uz darbu piemīt personām, kuras radījušas tā izstrādes priekšnoteikumus, tajā skaitā radījušas konkrēto mākslīgo intelektu. Lai pieļautu atkāpšanos no kritērija, ka tikai cilvēka darbības rezultātā radīts darbs var būt autortiesību objekts, tehnoloģiskās attīstības pakāpei būtu jāsasniedz līmeni, kurā mākslīgais intelekts ir pielīdzināms tiesību subjektam, kāds šobrīd ir tikai cilvēks.

2.3. Darba kvalitāte

Ikvienam autortiesību objektam raksturīga noteikta kvalitāte. Pēc vispārējā principa autortiesībām vajadzētu aizsargāt visus darbus neatkarīgi no izpaušmes formas, kvalitātes vai mērķa.⁵¹ Tomēr autors uzskata, ka šāds kritērijs pamatā izvirzāms attiecībā uz mākslas darbiem un literārajiem darbiem, neietverot sevī atsauci uz datorprogrammām.

Atšķirībā no literāriem vai mākslas darbiem, kuru pamatā ir tikai cilvēka radošā doma un prasmes šo domu realizēt uz papīra, audekla vai citas jaunrades procesam nepieciešamās izejvielas, datorprogrammu gadījumā divu dažādu autoru darbam pastāv relatīvi lielāka iespēja

⁵⁰ A robot that once said it would 'destroy humans' just became the first robot citizen. Pieejams:

<https://www.businessinsider.com/sophia-robot-citizenship-in-saudi-arabia-the-first-of-its-kind-2017-10> [aplūkots 21.04.2021.]

⁵¹ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 46.lpp

būt identiskam. Sevišķi tad, ja diskusija pastāv par vienkārša veida darbiem, kuru izstrāde nerada lielas pūles vai unikālu radošo risinājumu no atbilstošās profesijas pārstāvja. Piemēram, ja vairākiem gleznotājiem klients lūdz uzgleznot vai pat tikai uzskicēt koku, sniedzot detalizētas norādes vai pat sagādājot visu nepieciešamo - gan izmantojamo materiālu veidus (zīmuļu, guaša krāsu, ūdenskrāsu veidus, audeklu ar konkrētu izmēru, raupjumu u.c.), gan gleznojama objekta detalizētu aprakstu (kāda veida koks tas būs, cik zaru būs kokam katrā pusē, kur koks būs novietots, no kurienes gleznā kritīs gaisma u.c.), gala rezultāti joprojām būs atšķirīgi. Katram darbam būs savs, iespējams, ka savstarpēji līdzīgs, bet unikāls izpildījums. Tāpat, aplūkojot mākslas darbu, labs mākslas pazinējs ļoti iespējams, ka varēs atpazīt, kuras detaļas katrā darbā zīmētas pirmās, cik stipri katrs gleznotājs ir piespiedis savu otu, lāpstiņu vai zīmuli utml. Turpretī, līdzīgs gadījums varētu būt, ja vairākiem datorprogrammētājiem katram jāizstrādā ļoti vienkārša datorprogramma, kura, piemēram, veic 10 sekunžu atskaiti ikreiz, kad tiek veikts datorpeles kreisais klikšķis. Ja katram būtu pieejams identisks uzdevuma apraksts, identiskas šī mērķa realizēšanai paredzētās ierīces, platformas un pielietojamā programmēšanas valoda, iespējams, ka vismaz daļa no gala rezultātiem būtu ne tikai līdzīgi, bet identiski. Proti, ļoti iespējams, ka, lai veiktu tik vienkārša rakstura programmas izstrādi, ir ierobežots programmas koda kombināciju skaits, ar kuru to sasniegt vai arī ir konkrēta vieglākā metode, kuru izvēlētos vairums speciālistu. Gala rezultāti būtu identiski un to vienīga atšķirība būtu autors, vai izstrādes nianse, kuras nav atstājušas nekādu ietekmi uz gala rezultātu.

Rezultātā autors uzskata, ka pastāv pamatotas šaubas, vai attiecībā uz datorprogrammām var piemērot tik visaptverošu aizsardzību kā tas būtu pieņemams attiecībā uz literārajiem vai mākslas darbiem. Arī tiesību doktrīnā atrodams viedoklis, ka, ja datorprogramma ir ļoti vienkārša, zūd objektīva nepieciešamība pēc tās aizsardzības.⁵² Pēc autora domām, datorprogrammu koda autortiesību jautājumos novērojama līdzība ar mūzikas jaunradi. Proti, parasti, lai sacerētu skaņdarbu tiek izmantotas 7 notis. Tas nozīmē, ka ir iespējams tikai noteikts nošu kombināciju skaits, kurš ir pat mazāks nekā iespējamais gājienu skaits šaha spēlē. Ļoti iespējams, kad komponists pats uzskata, ka ir radījis jaunu melodiju, šī melodija vai vismaz daļa no tās ar lielu varbūtību jau kādreiz cilvēces pastāvēšanas vēsturē tikusi sarakstīta.⁵³ Līdzīgi ar datorprogrammas daļām pastāv iespēja, ka kāds identisku kodu jau reiz ir radījis. Tomēr atšķirībā no mūzikas, datorprogrammas radīšanā izmantojamo zīmju skaits nav stingri ierobežots un paredz plašākas rakstveida formas radošuma iespējas.

⁵² Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 32.-33.lpp

⁵³ Kombinatorika palīdz. Pieejams:

https://www.siiic.lv/mat/IT/VM_M_11/saturs/4_temats/M_11_04_VM5.ppt [aplūkots 10.03.2021.]

3. AUTORTIESĪBU UZ DATORPROGRAMMU SATURS

Lai arī kopumā cilvēka jaunrades rezultātus pieņemts dēvēt par “intelektuālo īpašumu”, bet ar tām apveltītos tiesību subjektus par tiesību īpašniekiem, tas nevar kalpot par pamatu secinājumam, ka intelektuālā īpašuma tiesības ir pielīdzināmas īpašuma tiesībām liettiesiskā izpratnē. Tiesību literatūrā un tiesu praksē nostiprināta atziņa, ka šis apzīmējums kalpo tam, lai autortiesības kā objektu būtu vieglāk piemērot un pieņemt kā saprotamas sabiedrībai.⁵⁴ Tā vietā autortiesības uzskatāmas par bezķermenisku lietu, kā rezultātā tās nevar būt par īpašuma priekšmetu. Intelektuālā īpašuma tiesības drīzāk pielīdzināmas izņēmuma tiesībām uz intelektuālā īpašuma objektu.⁵⁵

Autortiesību likuma 12. pantā, kurš aplūko darba devēja uzdevumā izstrādātus darbus, attiecībā uz datorprogrammu izstrādātājiem paredzēta speciāla atkāpe salīdzinājumā ar citu autortiesību objektu izstrādātājiem. Šī panta pamata nosacījums ir, ka arī darba tiesisko attiecību ietvaros izstrādāta autortiesību objekta mantiskās un personiskās tiesības piekrīt darba autoram. Tomēr panta otrajā daļā atrodams izņēmums - ja darba tiesisko attiecību ietvaros izstrādāta datorprogramma, darba devējam pieder visas mantiskās tiesības. Citādi nosacījumi var tikt atrunāti darba līguma ietvaros.

Lai vispusīgi apkopotu autortiesību saturu, autors turpmākajās apakšnodaļās aplūkos personiskās un mantiskās tiesības, pievēršoties šo tiesību saturam gan vispārīgi, gan aplūkojot īpatnības attiecībā uz autortiesībām uz datorprogrammām un programmatūru.

3.1. Datorprogrammas autora personiskās tiesības

3.1.1. Tiesības uz autorību un vārdu

Tiesības uz autorību definē Autortiesību likuma 14. panta pirmās daļas pirmais punkts. Tā apzīmē tiesības tikt atzītam par autoru. Autorības un autortiesību subjekta jēdzieni ir savstarpēji cieši saistīti. Autorība ir juridisks fakts, kurš apliecina personas saikni ar konkrēto autortiesību objektu. Tās priekšnoteikums ir darba radīšana un jaunrades process. Kamēr jaunrades process pats par sevi var būt neapzināts, autorība izpaužas savu tiesību tikt uzskatītam

⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017, 21.lpp.

⁵⁵ Grūtups, A. Civillikuma Komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 20.lpp.

par autoru aizsardzībā. Lai arī autorības pamatā ir fakts, ka persona ar darbu iepazīstina publiku, nodrošināt pierādījumus šim faktam ir praktiski neiespējami.⁵⁶ Autorības fakts ir pamatā visām ar jaunrades rezultātu saistītajām tiesībām. Turklāt tiesības tikt uzskatītam par autoru nevar iegūt tiesību tālāk nodošanas ceļā. Autorība saglabājas darba autoram arī pēc tā nāves.

Saskaņā ar Direktīvas 2009/24/EK 2. pantu datorprogrammas autors var būt fiziska persona vai fizisku personu grupa, kura radījusi datorprogrammu. Ja to pieļauj valsts nacionālie tiesību akti, par autoru var tikt atzīta arī juridiska persona. Tomēr saskaņā ar Latvijas Autortiesību likuma 1. panta pirmo punktu par autoru var tikt atzīta tikai fiziska persona. Šī atziņa nostiprināta arī tiesu praksē, paredzot, ka par autoru var būt tikai fiziska persona, kuras radošo spēju rezultātā autortiesību objekts ir radīts.⁵⁷ Nosacījums attiecināms arī uz gadījumiem, kad persona darbojusies juridiskas personas interesēs.

Datorprogrammu autorības sakarā Autortiesību likums speciālus nosacījumus neparedz. Saskaņā ar Autortiesību likuma 14. panta pirmās daļas ceturto punktu tiesības uz vārdu sevī ietver tiesības pieprasīt, lai autora vārds būtu norādīts visās autora darba kopijās un jebkurā ar viņa darbu saistītā publiskā pasākumā, vai pieprasīt autora pseidonīma lietošanu vai ievērot autora anonimitāti.

Jāuzsver, ka autorība kopā ar citām personiskajām tiesībām aplūkojamas atsevišķi no autora mantiskajām tiesībām, tāpēc būtiski izšķirt konkrētā autortiesību objekta autoru no citām personām, kuras var tikt uzskatītas par darba autortiesību subjektiem. Lai arī par autortiesību subjektiem var būt mantinieki vai citi autora tiesību pārņēmēji, šis nosacījums pamatā attiecināms uz mantiskajām tiesībām. Proti, par aplamu būtu atzīstams apgalvojums, ka tiesību pārņēmējam būtu jābauda sabiedrības atzinība kā personai, kura radījusi autortiesību objektu. Lai arī darba autora mantiniekiem var pastāvēt personiskās tiesības uz autora radītajiem autortiesību objektiem, šīs tiesības var tikt īstenotas tikai nepilnā apjomā. Proti, pēc nāves autors joprojām saglabā autorību un viņa mantinieki autora nāves rezultātā nekļūst par autortiesību objekta autoriem.⁵⁸

⁵⁶ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 39. – 40.lpp.

⁵⁷ Augstākās tiesas Senāta 08.01.2003. spriedums lietā Nr. SKC-10/2003

⁵⁸ Veikša I. Kas ir autortiesības? Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 59.lpp

3.1.2. Tiesības uz izziņošanu

Lai arī tiesības uz izziņošanu ietvertas Autortiesību likuma 14. panta pirmās daļas otrajā punktā, šī likuma norma neparedz skaidru izklāstu, ko šīs tiesības sevī ietver. Tomēr iespējams noprast, ka ar šo jēdzienu tiek apzīmētas autora tiesības publicēt darbu plašākai publikai.

Tiesību literatūrā atrodams viedoklis, ka datorprogrammas pašas par sevi nav radītas, lai izziņotu sabiedrībai, kura citus autortiesību objektus parasti uztver ar emocionālu vai estētisku gandarījumu. Tā vietā var uzskatīt, ka datorprogrammas tiek izsludinātas nevis publikai, bet datoram. Turklāt persona, kura datorprogrammu lieto to pat neredz un nedzird, jo izmanto to tikai kā instrumentu, lai sasniegtu konkrētu rezultātu.⁵⁹

Autors šim apgalvojumam piekrīt daļēji. Autorprāt, apstākļi, ka datorprogramma uzskatāma par “izsludinātu tikai datoram” var stāties spēkā vienīgi tad, ja zem datorprogrammas jēdziena atpazīstam tikai un vienīgi kodu. Tas ir, šis jēdziens sevī neietvertu arī vizuālo noformējumu un citus elementus, kurus iespējams apzīmēt kā programmatūras sastāvdaļas. Vismaz daļu no šīm sastāvdaļām persona var uztver ar tām pašām maņām un apziņu, kura nepieciešama, lai baudītu mākslas un literatūras jaunradi. Proti, apgalvojums, ka datorprogramma netiek izziņota sabiedrībai, ir saskaņā ar uzskatu, ka datorprogramma ir tikai instruments, lai radītu ar autortiesībām aizsargājamus darbus.

Tomēr, ja iepriekš minētais apgalvojums tiek attiecināts uz objektu, kuru jāapzīmē kā programmatūru, autors šim viedoklim nevar pievienoties. Ņemot vērā, ka programmatūra kļuvusi ļoti pieejama un par turpat vai ikviena sabiedrības locekļa sadzīves lielāku vai mazāku sastāvdaļu, šāda pozīcija vairs nešķiet pamatota. Proti, autora uzskats ir, ka, lai arī ar dažādiem mērķiem, programmatūra mūsdienās tiek radīta tādām vajadzībām, kādas pieprasa sabiedrība, ne tikai zinātnes pētniecībai vai militārajām vajadzībām kā tas bijis datoru rašanās pirmsākumos. Šie mērķi var sevī ietvert gan plašu profesionālās darbības spektru, gan izklaidi, gan ikdienišķu darbību veikšanas atvieglošanu. Publicitāte ir nozīmīgs faktors, ar kura palīdzību programmatūras autortiesību subjekts uzrunā sabiedrību, ar mērķi radīt interesi par iespējam programmatūru izmantot savā sadzīvē vai komercdarbībā.

Kā pirms gadsimta, tā arī mūsdienās autortiesību darba izziņošana tiek saistīta tieši ar darba publicitāti. Piemēram, rakstnieki izsenis organizē savu literāro darbu atklāšanas pasākumus, mākslinieki savus jaunākos tēlniecības darbus var izrādīt izstādēs un ekspozīcijās. Autors uzskata, ka mūsdienās par līdzvērtīgu pasākumu uzskatāma datora programmatūras vai

⁵⁹ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 80.lpp.

mobilās lietotnes publicēšana tiešsaistes platformās–veikalos (skat., piemēram, Google Play⁶⁰, Appstore⁶¹). Turklāt, nav izslēgta iespējamība, ka mūsdienās jaunas programmatūras pieejamība sabiedrībai tiek atzīmēta ar sabiedrisku pasākumu, kurš būtu līdzīgs sākotnēji minētajiem (skat., piemēram, starptautiskā tehnoloģiju uzņēmuma “Microsoft Corporation” organizētos Windows Vista operētājsistēmas prezentācijas pasākumu Briselē, 2006. gada 9. novembrī⁶² un jaunākajām programmatūrām un programmatūru atjauninājumiem veltīto tiešsaistes pasākumu “Microsoft Ignite” 2021. gada 2. – 4. martā⁶³).

No iepriekš aplūkotā var secināt, ka, kamēr ir pamats uzskatam, ka datorprogrammas netiek izziņotas sabiedrībai, šī paša apgalvojuma attiecināšana uz objektiem, kurus būtu iespējams apzīmēt kā programmatūru, nav pamatota. Programmatūra var tikt izziņota divos veidos: 1) izziņota tās nozarei vai konkrēti tās izziņošanas notikumam veltītos pasākumos; 2) izziņota, izvietojot programmatūru tirdzniecības vietās, tajā skaitā tiešsaistes.

3.1.3. Tiesības uz darba neaizskaramību

Atbilstoši Autortiesību likuma 14. panta pirmās daļas 5. punktam darba neaizskaramība sevī ietver tiesības atļaut vai aizliegt izdarīt jebkādus pārveidojumus, grozījumus un papildinājumus gan pašā darbā, gan tā nosaukumā. Šīs tiesības aplūkojamas kopsakarā ar 14. panta pirmās daļas 6. punktu, kurš paredz tiesības savu darbu aizsargāt ar pretdarbību. Proti, autoram it tiesības aizsargāt savu darbu no izkropļošanas, sagrozīšanas, pārveidošanas un tāda lietojuma, kas kaitē godam un cieņai. Tiesības uz darba neaizskaramību pēc būtības sniedz iespēju autoram savu darbu kontrolēt, tajā skaitā aizliegt darbā veikt papildinājumus vai izmaiņas bez saskaņošanas ar to.⁶⁴

Tiesības uz darba neaizskaramību ir cieši saistītas ar autora mantiskā rakstura tiesībām uz darba pārveidošanu. Tomēr tiesības uz neaizskaramību vērstas tieši uz autora garīgās saiknes ar darbu aizsardzību.⁶⁵ Tādejādi tiesības uz neaizskaramību aizsargājamās uz pamata, ka to aizskārums radītu autoram garīgas ciešanas, nevis zaudējumus. Ņemot vērā, ka gan

⁶⁰ Google Play. Pieejams: <https://play.google.com/store/apps?hl=lv&gl=US> [aplūkots 14.03.2021.]

⁶¹ App Store. Pieejams: <https://www.apple.com/app-store/> [aplūkots 14.03.2021.]

⁶² Microsoft "Ready for a new day" event. Pieejams: <https://www.barco.com/de/customer-stories/2006/q4/2006-11-09%20-%20microsoft%20ready%20for%20a%20new%20day%20event> [aplūkots 18.03.2021.]

⁶³ Microsoft Ignite 2021. Pieejams: <https://news.microsoft.com/march-2021-ignite/> [aplūkots 18.03.2021.]

⁶⁴ Veikša I. Kas ir autortiesības? Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 62.lpp

⁶⁵ Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 106.-107.lpp.

datorprogrammas, gan programmatūra, salīdzinājumā ar vairumu autortiesību objektu, ir funkcionāla rakstura, nevis estētiski mākslas, mūzikas vai daiļliteratūras darbi, autora ieskatā tiesības uz neaizskaramību individuāli nav plaši pielietojamas.

Autorprāt, iepriekš minēto iespējams secināt, salīdzinot divus gadījumus. Proti, nav pamata apšaubīt, ka mākslas vai cita daiļrades darba izkropļošana vai pārveidošana bez autora piekrišanas var radīt autoram morālo kaitējumu. Autors ir izmantojis savu jaunrades talantu un ar savas jaunrades rezultātu ļoti iespējams atspoguļojis savu redzējumu vai izpratni par konkrētu tematu vai objektu. Lai arī dažādu kultūras nozaru mākslinieku darbiem reizēm tiek piešķirta ievērojama materiālā vērtība, to pamata vērtība izpaužas tieši garīgi un estētiski. Pat tad, ja, piemēram, darba izkropļošana nebūtu radījusi mākslinieciska darba autoram nekādus materiālus zaudējumus, varētu droši apgalvot, ka šādas sekas radītu garīgas ciešanas. Turpretī datorprogrammas vai programmatūra ir radītas pamatā, lai veiktu kādu uzdevumu vai funkciju peļņas gūšanas vai ikdienas gaitu atvieglošanas nolūkos. Proti, autora ieskatā ir pamats apšaubīt, vai kādas no programmatūras kopiju pārveidošana, tajā skaitā izkropļošana, būtu objektīvs pamats prasībai, balstoties uz tiesībām uz darba neaizskaramību.

Tomēr tiesības uz darba neaizskaramību varētu tikt aizskartas, ja pārveidošana vai izkropļošana veikta ar vienīgo programmatūras eksemplāru. Līdzīgi tas būtu datorprogrammas gadījumā, ja vienīgais vai ļoti ierobežotā skaitā esošs koda eksemplārs ticis pārveidots vai izkropļots. Šādā gadījumā varētu pastāvēt objektīvs pamats tiesību uz neaizskaramību aizskārumam, jo nodarīts kaitējums pašam jaunrades procesa rezultātam un, lai atjaunotu bojājumus, nepieciešami ne tikai materiāli līdzekļi, bet arī jāiegulda autora darbs.

Autora ieskatā tiesības uz neaizskaramību varētu tikt aizskartas arī gadījumos, kad datorprogramma vai programmatūra pārveidota, lai veiktu prettiesiskas darbības. Piemēram, kad kāds noziedzīgos nolūkos pārveidojis vai atdarinājis konkrēto programmatūru, vai ieviesis izmaiņas datorprogrammā, lai tā radītu kaitējumu tās lietotājiem. Proti, šādā gadījumā pastāvētu pamats uzskatīt, ka šāds lietojums radījis kaitējumu autora godam un cieņai.

3.2. Datorprogrammas autora mantiskās tiesības

3.2.1. Tiesības izplatīt datorprogrammu

Tiesības izplatīt datorprogrammu nostiprinātas Autortiesību likuma 15. panta otrās daļas 2. punktā. Izplatīšana ir arī viens no Autortiesību likuma 1. pantā definētajiem jēdzieniem. Tā 11. punkts paredz, ka izplatīšana ir “darbība, ar kuru autortiesību vai blakustiesību objekta

oriģināls vai kopija tiek pārdota vai citādi atsavināta”. No panta gramatiskās uzbūves iespējams secināt, ka ar izplatīšanas jēdzienu likuma ietvaros pamatā tiek saprasta tieši pārdošana. Turklāt iespējams izšķirt divus dažādus pārdošanas gadījumus. Proti, pārdot iespējams gan autortiesību objekta kopiju, gan autortiesību objekta oriģinālu. Kā citādu atsavināšanas veidu, kuru apzīmē izplatīšana, var saprast dāvināšanu. Proti, citi ar autortiesību objektu iespējamie darījumu veidi, piemēram, īrēšana un nomāšana, tiek izšķirti atsevišķi. Pēc būtības izplatīšanu iespējams pielīdzināt atsavināšanai, jo tās rezultātā autors zaudē savas tiesības darbu vai tā konkrēto kopiju izplatīt turpmāk.

Tiesu praksē atrodama atziņa, ka, lai arī intelektuālā īpašuma tiesības nav īpašuma tiesības lietu tiesiskā izpratnē, tomēr par īpašuma objektiem var uzskatīt datu nesējus, kuros intelektuālā īpašuma, tajā skaitā autortiesību, objekti ir ievietoti.⁶⁶ Šī atziņa labi papildina Autortiesību likuma 32. pantā nostiprināto, ka izplatīšanas rezultātā darba autors zaudē tiesības tieši uz tiem konkrētajiem materiālos objektos ietvertiem darbiem vai to kopijām, kuras ir atsavinātas.

3.2.2. Tiesības iznomāt, izīrēt un publiski patapināt datorprogrammu

Datorprogrammas autora tiesības iznomāt, izīrēt un publiski patapināt datorprogrammu paredz Autortiesību likuma 15. panta otrās daļas 3. punkts.

Lai arī iepriekš minēto jēdzienu saturs nav skaidrots Autortiesību likuma ietvaros, jēdziena “īrēt” nozīme attiecībā uz datorprogrammām atrodama Direktīvas 2009/24 preambulas 12. apsvērumā. Tas paredz, ka termins “īrēt” nozīmē “uz ierobežotu laiku ļaut peļņas nolūkos lietot datorprogrammu vai tās eksemplāru”. Apsvērums paredz atrunu, ka šis termins nav attiecināms uz atļauju datorprogrammu padarīt pieejamu plašai sabiedrībai. No kā var secināt, ka datorprogrammas “īre” sevī ietver attiecības starp konkrētu, individuāli noteiktu personu vai personu loku. Jāpiebilst, ka Direktīvas 2009/24 ietvaros ar datorprogrammu apzīmē to, kas šī darba ietvaros tiek dēvēts par programmatūru.

Lai arī Direktīva 2009/24 apraksta tikai īres jēdzienu, Autortiesību likuma ietveros šo jēdzienu raksturo kā tiesības iznomāt un izīrēt. Ņemot vērā, ka pats Autortiesību likums šos divus jēdzienus atsevišķi neizdala, autors uzskata, ka tos var skaidrot tāpat, kā tos doktrīna skaidro Civillikuma⁶⁷ ietvaros. Proti, to, vai līgums uzskatāms par īres vai nomas līgumu nosaka

⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017, 21.lpp.

⁶⁷ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.04.2021. red.]

tas, vai no lietošanā nodotās lietas ir iespējams gūt augļus un vai lietotājam ir piešķirta tiesība šos augļus ievākt. Proti, nomas gadījumā tiesības ievākt augļus pastāv, kamēr īre paredz lietas izmantošanu tikai personiskām vajadzībām, bez lietas augļu ievākšanas.⁶⁸

Balstoties uz iepriekš aplūkoto, pirmšķietami var pastāvēt šaubas, vai datorprogrammas un programmatūru iespējams ne tikai iznomāt, nomniekam veicot saimniecisko darbību, bet arī izīrēt, īrniekam objektu lietojot, bet negūstot nekādus augļus vai peļņu. Šādas bažas būtu skaidrojamas ar šī darba ietvaros konstatēto faktu, ka datorprogrammas un programmatūra ir pamatā vērstas uz funkcionalitāti un darba veikšanu, nevis estētisku baudījumu.

Programmatūras gadījumā viss atkarīgs no tās rakstura un pielietošanas mērķa. Proti, autors uzskata, ka par darbam paredzētas programmatūras augļiem iespējams uzskatīt ar tās palīdzību radītos darba rezultātus. Nomas gadījumā nomniekam ir iespēja gūt no programmatūras augļus un gūt no tiem labumu paša programmatūras darbības rezultāta vai no tā realizācijas gūtās peļņas formā. Tādējādi, piemēram, rasēšanai paredzētas programmatūras augļi būtu tās lietošanas rezultātā radītie rasējumi. Ja rasējums būtu radīts un vēlāk pārdots, veicot darbu peļņas gūšanas nolūkā, par augļiem būtu uzskatāma gūtā peļņa.

Turpretī par pretēju iepriekš minētajam būtu jāuzskata gadījumu, kurā programmatūra tiek izīrēta. Aplūkojot citus objektus, kurus sabiedrībā ierasts sastapt kā izīrētus, piemēram, dzīvokļi, brīvdienu mājas, pirtis, automašīnas un citus objektus, var secināt, ka īre pamatā tiek veikta ar objektiem, kuri paredzēti sadzīvei vai izklaidei. Šo pašu nosacījumu varētu attiecināt uz programmatūru. Lai arī autors uzskata, ka datorspēles varētu uzskatīt par atsevišķu autortiesību objektu veidu vai pat kopumu, aplūkojot atšķirību starp īri un nomu, tās var kalpot par spilgtu piemēru tam, ka ne visi ar datora palīdzību radīti un lietojami darbi ir paredzēti darbam. Ja datorspēles īrnieks to izmanto tikai un vienīgi izklaides nolūkos, to neizīrējot tālāk citām personām, autora ieskatā šādu situāciju var uzskatīt par programmatūras īri.

Jautājums par datorprogrammas nomu un īri salīdzinājumā ar programmatūru ir salīdzinoši abstrakts. Proti, šāda iespēja pēc būtības rezultētos ar to, ka ir iespējams iznomāt vai izīrēt matemātisku vienādojumu. Turklāt jāņem vērā, ka īres un nomas gadījumā datorprogrammas lietojuma tiesības tikai tiek piešķirtas uz noteiktu laika periodu, nevis nodotas pavisam.

Lai arī pieminētas Autortiesību likumā, tiesības publiski patapināt datorprogrammu ir izslēgtas no Direktīvas 2009/24 tvēruma. Tāpat Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likuma⁶⁹

⁶⁸ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 470.lpp.

⁶⁹ Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likums: LV likums. Pieņemts 18.05.2017. [05.04.2021. red.]

3. panta otrās daļas 2. punkts, kurš paredz publiskā patapinājuma tiesības uzticēt kolektīvā pārvaldījuma organizācijai, paredz, ka šis nosacījums nav attiecināms uz datorprogrammām. Turklāt Ministru kabineta noteikumu Nr. 565 “Kārtība, kādā aprēķina, izmaksā un sadala atlīdzību par publisko patapinājumu” 2. punkts paredz, ka atlīdzību iekasē, sadala un izmaksā autortiesību subjektiem viena mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizācija, kas saņēmusi Kultūras ministrijas atļauju. Minētais norāda uz iespēju publiskā patapinājuma tiesības realizēt tikai pašiem datorprogrammas autortiesību subjektiem, bez vienota, likumā paredzēta mehānisma.

Publiskā patapinājuma definīcija atrodama arī Autortiesību likuma 1. pantā. Tā ir darba oriģināla vai kopijas pieejamības neierobežotam personu lokam nodrošināšana bez mērķa gūt jebkādu ekonomisku vai komerciālu labumu. Ar publisku patapinājumu autors faktiski zaudē savas subjektīvās tiesības uz kontroli pār darbu.⁷⁰ Definīcija paredz, ka tas darāms ar sabiedrībai pieejamu iestāžu starpniecību. Lai arī šīs iestādes nav skaidri definētas Autortiesību likuma ietvaros, iepazīstoties ar likuma saturu kopumā, var izdarīt secinājumu, ka par šādām iestādēm būtu uzskatāmas 62.¹ pantā uzskaitītās iestādes. Šīs iestādes ir bibliotēkas, izglītības iestādes, muzeji un arhīvi. Lai arī uzskaitītas attiecībā uz tiesībām izmantot nenosakāmu autortiesību subjektu darbus, šādiem darbiem vērojama zināma līdzība ar publiskā patapinājumā nodotiem darbiem. Proti, gan nenosakāmu autortiesību subjektu darbu faktiskie autori, gan autori, kuri savas tiesības nodevuši publiskā patapinājuma ietvaros, nerealizē savas subjektīvās tiesības uz darbu. Rezultātā šie darbi var tikt izmantoti sabiedrības kopīgām vajadzībām un labumam.

Lai arī likumā nav iekļautas detalizētas procedūras, datorprogrammu un programmatūras autoriem ir tiesības nodot savus autortiesību objektus publiskajā patapinājumā pēc pašu iniciatīvas, bez pārvaldījuma organizāciju starpniecības, veicot komunikāciju ar iestādēm, kuras nodrošina autortiesību objektu uzglabāšanu un izmantošanu sabiedrības vajadzībām. Turklāt, atšķirībā no iepriekš aplūkotajām nomas un īres tiesībām, attiecībā uz publisko patapinājumu autors nesaskata problemātiku attiecībā uz datorprogrammām kā autortiesību objektu, jo arī datorprogrammas var tikt izmantotas iestāžu veicinātajiem izglītības un zinātnes mērķiem. Papildus, atšķirībā no nomas un īres tiesībām, publiskajam patapinājumam nav nepieciešams paredzēt konkrēta termiņa ilgumu. Tādejādi nevar pastāvēt bažas, vai persona, kurai ir bijušas terminētas tiesības autortiesību objekta izmantošanai, to prettiesiski nekopēs un neturpinās izmantot arī pēc termiņa beigām, jo attiecībā uz publisko patapinājumu termiņš nepastāv.

⁷⁰ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 55.lpp

3.2.3. Tiesības padarīt datorprogrammu pieejamu sabiedrībai

Atbilstoši Autortiesību likuma 15. panta otrās daļas 2. punktam datorprogrammu var padarīt pieejamu sabiedrībai pa vadiem vai citādā veidā tādējādi, ka tai var piekļūt individuāli izraudzītā vietā un individuāli izraudzītā laikā. Veicot tiesību doktrīnas izpēti, autors nonācis pie secinājuma, ka, salīdzinājumā ar citiem autora mantisko tiesību institūtiem, šo tiesību tvērumu Latvijas tiesību zinātnē nav plaši pētīti. Šis jēdzienu pēc būtības atrodams definēts arī kā “tiesības komunicēt darbus ar publiku”.⁷¹

Turklāt tiesību institūts dēvēts par jaunāku nekā pārējie mantisko tiesību īstenošanas veidi. Šīs tiesības radušās informācijas tehnoloģiju attīstības rezultātā. Proti, šīs tiesības paredz autortiesību objektu nodrošināt tādā formā, kura atļauj personai pašai izvēlēties laiku, vietu, ierīci, kurā piekļūt autortiesību objektam.⁷²

Autora ieskatā konkrētais tiesību institūts kalpo mērķim, lai likumā nostiprinātu iespēju autortiesību objektus realizēt elektroniskajā vidē. Šis jēdziens būtu uzskatāms par paplašinājumu tiesībām izplatīt autortiesību objektu. Tāpēc Autors uzskata, ka šo tiesību tvērumu varētu organiski saplūst kopā ar tiesībām autortiesību objektu izplatīt.

⁷¹ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 80.lpp.

⁷² Veikša I. Kas ir autortiesības? Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 65.lpp

4. AUTORTIESĪBU UZ DATORPROGRAMMU ĪSTENOŠANAS ĪPATNĪBAS

4.1. Personisko tiesību ierobežojuma pieļaujamība

Kopumā Latvijas tiesību sistēmā nostiprinājusies atziņa, ka darba autora tiesības ir absolūtas tiesības. Turklāt tās jārespektē ikvienam šā darba turpmākam izmantotājam, tai skaitā tā reproducētājam un reprodukcijas publiskotājam.⁷³ Tomēr ar autortiesību ierobežojumu apzīmē citas personas tiesības izmantot autora darbu bez autora piekrišanas, tajā skaitā bez atlīdzības autoram par šādu lietošanu. Doktrīnā šis ir minēts kā viens no strīdīgākajiem autortiesību jautājumiem.⁷⁴ Autorprāt, šāds viedoklis ir pamatots, jo risina radikālas pretrunas starp darba autoru un sabiedrības daļu, kurai būtu interese piekļūt autora darbam.

Autors pievienojas doktrīnā paustajam viedoklim, ka ņemot vērā, ka datorprogramma pēc sava rakstura ir funkcionāls autortiesību darbs, interese aizsargāt personisko saikni ar šādu darbu būtu aizsargājama zemākā līmenī nekā citu autortiesību darbu gadījumā.⁷⁵ Atšķirībā no literāriem, mākslas un mūzikas darbiem datorprogrammas izstrādātājs var darboties arī tikai juridiskas personas labā. Tomēr arī viedoklis, ka daļa personisko tiesību, piemēram, tiesības uz vārdu nebūtu attiecināmas uz datorprogrammām autora ieskatā ir pārāk radikāls.⁷⁶ Autors uzskata, ka neatkarīgi no katra individuālā autortiesību objekta veida, ierobežojumam ir jābūt tādām, kas ir samērīgs starp sabiedrības un autora interesēm.

4.2. Atteikšanās no personiskajām tiesībām

Lai arī Autortiesību likums šādu opciju neparedz, praksē sastopamas situācijas, kurās datorprogrammas izstrādātājs cita starpā kopā ar autortiesību objektu saistītajām mantiskajām tiesībām nodod citai personai arī savas personiskās tiesības uz datorprogrammu. Šī procedūra notiek uz savstarpējas, bieži rakstiskas vienošanās pamata. Parasti šāda rakstura līgumā iesaistītās puses ir datorprogrammas izstrādātājs un pasūtītājs. Šāds līgums var tikt noslēgts arī datorprogrammas izstrādātāja un tā apakšuzņēmēja, kurš iesaistīts datorprogrammas izstrādē,

⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-[B]/2016

⁷⁴ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 50.lpp

⁷⁵ Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 105.lpp.

⁷⁶ Turpat.

starpā. Par motīvu var kalpot konfidencialitātes apsvērumi vai apstākļi, ka apakšuzņēmējs piesaistīts bez pasūtītāja zināšanas un datorprogrammas izstrādātājs nav ieinteresēts šo faktu pasūtītājam atklāt.

Jau pirmšķietami rodas šaubas, vai šāda prakse būtu raksturīga darījumam, kurā abas puses izlieto tiesības un pilda pienākumus pēc labas ticības. Autors šāda rakstura darījumos saskata iespējamus centienus apiet, piemēram, Civillikuma 2217. panta pirmās daļas nosacījumu, kurš paredz iespēju pielīgt pienākumu uzņēmējam veikt darbu personīgi. Ja uzņēmējs šo nosacījumu nav izpildījis, tam varētu būt interese no pasūtītāja slēpt trešo personu iesaisti, lai izvairītos no pasūtītāja pretenzijām.

Ņemot vērā, ka Latvijā spēkā esošie normatīvie akti neatzīst iespēju autortiesības iegūt juridiskām personām, līgums par atteikšanos no autortiesībām parasti tiek slēgts individuāli ar katru aktuālās juridiskās personas darbinieku, kurš iesaistījies datorprogrammas izstrādē.

Lai arī vispārīgi pieņemams, ka autora personiskās tiesības nevar pāriet uz citām personām, autora ieskatā šāda rakstura līgums praktiski īsteno šādu funkciju. Proti, faktiski vienojoties ar darba pasūtītāju par atteikšanos no personiskajām tiesībām, datorprogrammas izstrādātājs darba rezultātu atļauj pasūtītājam lietot un atrādīt publikai kā sevis radītu objektu. Neatkarīgi no tā, cik godprātīgi pasūtītājs slēdzis šādu darījumu, līgumiskā saistība nodrošina, ka domājami vienīgās personas, kuras varētu apšaubīt autortiesības uz datorprogrammu piekrīt klusēt un neizpaust informāciju par savu iesaisti vai citādi radīt šaubas par to, kurš ir datorprogrammas autors.

Autors uzskata, ka šāda prakse nav saskaņā ne ar Autortiesību likumu, ne kontinentālās Eiropas tiesību lokam raksturīgo autortiesību izpratni kopumā. Tāpēc ļoti iespējams, ka tā kļuvusi izplatīta sadarbības ar ASV, kuras ieņem ievērojamu lomu moderno tehnoloģiju attīstībā un tirdzniecībā, rezultātā. Autors šādam apgalvojumam par pamatu ņem faktu, ka ASV raksturīga citāda autortiesību izpratne nekā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīm. Šīs atšķirības aplūkotas turpmāk.

Pirmkārt, kontinentālās Eiropas tiesību lokam raksturīga autortiesību aizsardzības pieeja, kuru dēvē par “autora tiesībām” (angļu valodā – *“authors’s rights”*, franču valodā – *“droit d’auteur”*). No tās izriet, ka autortiesību aizsardzības pamatā ir dabisks taisnīgums. Autortiesības nepastāv tikai uz likuma pamata, bet pašas par sevi eksistē ikvienas personas zemapziņā kā taisnīguma izpratne par to, ka ikvienam autoram ir tiesības uz sevis radīto darbu. Tādējādi saistība starp autoru un autortiesību objektu ir faktiski nesaraucama.⁷⁷ Turpretī ASV

⁷⁷ Dreyfuss R.C., Zimmerman D.L., First H. Expanding the Boundaries of Intellectual Property. Innovation Policy for the Knowledge Society. Oxford: Oxford University Press: 2001, p.344.

autortiesību regulējumam raksturīga tā dēvētā “kopēšanas tiesību” (angļu valodā – “*copyright*”) izpratne, nosakot kārtību, kādā citām personām atļauts izmantot un kopēt citas personas darbu.⁷⁸ Kamēr ASV autortiesību regulējums vērsts uz autora mantisko tiesību aizsardzību un atļauju noteikt, kā citas personas drīkst izmantot autora darbu, Eiropai raksturīgs izšķirt autora mantiskās un personiskās tiesības, aplūkojot autora tiesības šajās divās daļās.⁷⁹

Iepriekš minēto faktu iespējams sasaistīt ar tiesību doktrīnā atrodamo viedokli, ka Eiropai raksturīgās civiltiesību izpratnes ietvaros galvenais autortiesību rašanās pamats ir pats autors. Rakstveida formā kodificētas tiesības nepieciešamas tikai ar mērķi tiesības precizēt un nostiprināt. Turpretī ASV šīs tiesības pamatā pastāv tādā apjomā, kā to nodrošina rakstveida likums.⁸⁰

Otrkārt, arī ASV pastāv “morālo tiesību” (angļu valodā – “*moral rights*”) institūts, kuras ir saistītas ar autora personību,⁸¹ tāpēc varētu uzskatīt par analogu tam, ko Latvijas tiesībās pazīst kā personiskās tiesības. Galvenā atšķirība ir, ka ASV praksē nostiprinātas tiesības autoram atteikties no savām personiskajām tiesībām. Šāda atteikšanās veicama rakstiskā formā.⁸²

Aplūkojot iepriekšējās minēto informāciju kopumā, var izdarīt secinājumus, ka ASV autortiesību izpratnei raksturīgs zemāks aizsardzības līmenis tam, ko Latvijas Autortiesību likums atpazīst kā personiskās tiesības. Lai arī ASV tiesību sistēmas ietvaros autoram ir personiskās tiesības, no šīm personiskajām tiesībām rakstiskā veidā iespējams atteikties.

Turklāt, lai arī detalizēti nav aplūkojams darba ietvaros, autors vērš uzmanību uz faktu, ka autora personiskās tiesības aizsargātas arī Krimināllikuma⁸³ ietvaros. Proti, Krimināllikuma 148. pants paredz kriminālatbildību par ar vardarbīgiem, draudiem saistītiem centieniem piespiest atteikties no autorības. Kas liek izdarīt secinājumus par likumdevēja mērķi aizsargāt

⁷⁸ Autortiesības, to būtība un sabiedrība. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/244566-autortiesibas-to-butiba-un-sabiedriba-2012> [aplūkots 28.03.2021.]

⁷⁹ DaSilva, R. J. Droit moral and the amoral copyright: comparison of artists' rights in france and the united states. Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A., 1980, 28(1), p.3.

⁸⁰ Monta, R. The concept of copyright versus the droit d'auteur. Southern California Law Review, 1959, 32(2), p.178.; DaSilva, R. J. Droit moral and the amoral copyright: comparison of artists' rights in france and the united states. Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A., 1980, 28(1), p.55.

⁸¹ Ilas D.P.V. The Moral Rights of Performers from a Human Rights Perspective. University of Lund Faculty of Law: 2002-2003, p.16.

⁸² Kwall R.R. The Soul of Creativity. Forging a Moral Rights Law for the United States. Stanford University Press: 2009, p.28-30.

⁸³ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: 17.06.1998. [20.04.2021. red.]

personiskās tiesības, vēršot sankcijas pret personām, kuras tās atsakās respektēt vai vēlas piesavināties.

Autors secina, ka prakse iekļaut līgumos atrunas par atteikšanos no personiskajām tiesībām Latvijas līgumtiesību ietvaros galvenokārt ienākusi no ASV. Tomēr Latvijas un Kontinentālās Eiropas tiesību loka autortiesību izpratnes ietvaros kopumā, šāda atteikšanās no personiskajām tiesībām nav pieļaujama. No tā izriet, ka līgumu atrunas, kuras paredz pienākumu autoram atteikties no personiskajām tiesībām, nav spēkā. Autora personiskās tiesības nevar tikt atsavinātas no autora.

4.3. Autorības noklusēšana un autortiesību prezumpcija

Autortiesību likuma 8. pants paredz nosacījumus tam, kas apzīmējams ar jēdzienu “autortiesību prezumpcija”. Konkrētāk, šie ir tie gadījumi, kad autortiesību darba autors nav zināms. Šis pants sevī atspoguļo Bernes konvencijas 15. panta ceturtais daļas nosacījumu, kurš dalībvalstī uzliek pienākumu aizsargāt darba autortiesības arī tad, ja darba faktiskais autors nav zināms, tajā skaitā, zināms tikai tā pseidonīms. Tas paredz, ka valstij ir jānozīmē iestāde, kura īsteno autortiesību pārvaldību un aizsardzību. Latvijas gadījumā Autortiesību likuma 8. panta otrā daļa paredz, ka personas, kuras darbojas nezināmā autora vārdā var būt redaktors vai izdevējs, vai autora pilnvarota persona, ja redaktors nav zināms.

No panta satura iespējams saprast, ka minēto tiesību normu sākotnējais mērķis ir tikt attiecinātām uz literāro, mākslas vai mūzikas darbu autoru jaunradi. Tomēr, ņemot vērā, ka pants nesatur tiešu norādi, ka būtu attiecināms tikai uz specifiskiem autortiesību objektu veidiem, var uzskatīt, ka to iespējams attiecināt arī uz datorprogrammu vai programmatūras autorības gadījumiem.

Ņemot vērā, ka Autortiesību likuma pants satur atrunu, ka nosacījums ir spēkā līdz brīdim, kad darba autors atklāj savu personību un piesaka autorību, var uzskatīt, ka autortiesību prezumpcijas institūts paredzēts tikai kā pagaidu līdzeklis. Proti, tā ietvaros paredzēts, ka autors kaut kad savu identitāti atklās, neatkarīgi no tā, vai autors darbojies zem pseidonīma vai nav atklājis publikai savu eksistenci.

4.4. Personisko tiesību civiltiesiskā aizsardzība tiesā

Ņemot vērā, ka datorprogramma kā intelektuālā īpašuma tiesību objekts parādījusies tikai 20. gadsimta otrajā pusē, tās aizsardzības paņēmieni attīstījušies salīdzinoši nesen. Sākotnēji datorprogrammas aizsargātas līgumiskā ceļā. Proti, noslēdzot līgumus, kuri, piemēram, datorprogrammu paredzēja kā komercnoslēpumu vai citādi paredzēja pienākumu to neizplatīt, kopēt tikai uz noteikta datoru skaita. Tomēr autors pievienojas viedoklim, ka līgumisku aizsardzību nekādi nevar uzskatīt par vienlīdzīgu ar likumā paredzētām, ekskluzīvām tiesībām.⁸⁴

Lai arī Latvijā pagaidām nav bagātīgas tiesu prakses datorprogrammu autoru tiesību aizsardzībā, tieši tiesu kompetencē ietilpst risināt autortiesību strīdus.

Līdzīgi kā nostiprināts tiesu praksē kopumā, tā arī attiecībā uz autortiesību jautājumiem Latvijas tiesu prakse nepieļauj fakta konstatēšanas jeb atzīšanas prasības, kuru mērķis būtu konstatēt tikai zināmu tiesisko attiecību esamību vai neesamību.⁸⁵ Tātad persona, kura sevi uzskata par datorprogrammas autoru nevar vērsties tiesā ar mērķi, lai pierādītu, ka tā pati par sevi ir radījusi autortiesību objektu. Vēršanās tiesā ir pieļaujama tikai autortiesību aizskāruma gadījumā. Tas sevī ietver arī tos gadījumus, kad pastāv strīds par to, kura persona radījusi autortiesību objektu un uzskatāma par tā autoru jeb prioritātes noteikšanu. Tādā gadījumā tiesai nepieciešams vērtēt, kura no strīdā iesaistītajām pusēm sniedz pārlicinošāku argumentāciju par autortiesību rašanās laiku un procesu.

Atvieglot prioritātes noteikšanu var palīdzēt forma, kādā autortiesību objekts tiek uzglabāts. Forma var ne tikai saturēt norādes uz autoru, fiksācijas vietu, laiku un citiem ar autoru un darbu saistītiem faktiem, bet arī kalpot par pierādījumu tiesā, kad jānosaka, kura no strīdā iesaistītajām personām darbu radījusi pirmā.⁸⁶

Tas nozīmē, ka par datorprogrammu prioritāti varētu liecināt tās saglabātās kopijas un dati, kuri uzkrājas datorā faila atvēršanas un rediģēšanas laikā. Tas nozīmētu, ka datorprogrammas autoram ieteicams uzglabāt datorprogrammas izstrādē iesaistītā datora cieto disku vai citas informācijas krātuves, kurās atrodama datorprogramma vai ar to saistītie dati. Par pierādījumu varētu kalpot arī datorprogrammas izstrādes procesā radītās izmēģinājuma

⁸⁴ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006, 79.lpp

⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 23.10.2013. spriedums lietā SKC-368/2013; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017

⁸⁶ Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006, 46.lpp

versijas, kuras radītas pirms tika izstrādāta datorprogramma, kura uzskatāma par darba gala rezultātu.

Aplūkojot jautājumu vispārīgi, par pierādījumu varētu kalpot arī reģistrācija mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma un aizsardzības organizācijā. Šāda prakse tiek pieņemta, piemēram, attiecībā uz muzikāliem un literatūras darbiem, reģistrējot tos ar “Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūru/ Latvijas Autoru apvienību”.⁸⁷ Tādējādi iespējams iegūt pierādījumu ar publisko ticamību. Tomēr attiecībā uz datorprogrammu autortiesībām Latvijā šāda reģistrēšanas prakse nav pieņemta.

Ņemot vērā, ka autortiesības uzskatāmas par spēkā esošām no autortiesību objekta radīšanas sākšanas, kopumā starptautiskajā praksē atzīts, ka valstij nav obligātas prasības izveidot iestādi, kurā šīs tiesības reģistrēt. Tomēr, piemēram, ASV tiek pieņemta arī autortiesību, tajā skaitā uz datorprogrammu, reģistrācija. Šo procesu attiecībā uz visiem autortiesību objektiem nodrošina ASV Autortiesību birojs (angļu valodā – The U.S. Copyright Office).⁸⁸ Ņemot vērā, ka autors var vēlēties saglabāt vismaz daļēju konfidencialitāti attiecībā uz datorprogrammas kodu, par pierādījumu var kalpot arī tikai daļa no objektkoda. Ja autors izstrādājis vairākas datorprogrammas ar līdzīgiem koda fragmentiem, viena no šiem fragmentiem reģistrācija var kalpot par pietiekamu pierādījumu.⁸⁹

Turklāt autortiesību reģistrācija var ne tikai kalpot par pierādījumu tiesas procesā, bet būt arī preventīvs līdzeklis, lai novērstu aizskārumu. Pirmkārt, autortiesību reģistrs var kalpot par līdzekli ikvienam datorprogrammu izstrādātājam, lai datorprogrammas izstrādes procesa laikā potenciāli izvairītos no konflikta ar līdzīgu, jau radītu datorprogrammu autoriem. Otrkārt, piemēram, ASV robežsardzes un muitas iestādēm ir tiesības, pamatojoties uz autortiesību reģistra datiem, liegt tādu autortiesību objektu importu, kuri rada autortiesību aizskārumu.⁹⁰

Kā nostiprināts Latvijas tiesību judikatūrā, aplūkojot jautājumus par autortiesībām uz filmām, to personu loks, kuras uzskatāmas par autoriem, nosakāms atbilstoši tām tiesību

⁸⁷ Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra / Latvijas Autoru apvienība. Pieejams: <http://www.akka-laa.lv/lv/> [aplūkots 19.03.2021.]

⁸⁸ Other Digital Content. U.S. Copyright Office. Pieejams: <https://www.copyright.gov/registration/other-digital-content/> [aplūkots 19.03.2021.]

⁸⁹ How and Why to Register Copyrights for Computer Programs. Pieejams: <https://corporate.findlaw.com/intellectual-property/how-and-why-to-register-copyrights-for-computer-programs.html> [aplūkots 21.03.2021.]

⁹⁰ U.S. Customs & Border Protection e-Recordation Program. Pieejams: <https://iprr.cbp.gov/> [aplūkots 19.03.2021.]; Copyright Registration. FindLaw. Pieejams: <https://www.findlaw.com/smallbusiness/intellectual-property/copyright-registration.html> [aplūkots 19.03.2021.]

normām, kuras ir bijušas spēkā darba pabeigšanas laikā.⁹¹ Lietas C30171108 ietvaros Augstākā tiesa vērtēja tiesību normu spēkā esamību laikā jautājumos, kuri saistīti ar autortiesībām un to objektiem. Norādītais Augstākās tiesas spriedums, no kura izriet šī judikatūras atziņa, pamatā aplūkoja atšķirības starp neatkarīgās Latvijas valsts un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) regulējumu. Tomēr no sprieduma teksta nevar secināt, ka tiesas paustās atziņas būtu attiecināmas tikai uz gadījumiem, kad tiek aplūkotas kolīzijas starp šobrīd spēkā esošo autortiesību regulējumu un LPSR agrāk spēkā esošo regulējumu. No tā izriet, ka šajā spriedumā nostiprināto principu varētu piemērot arī lai risinātu domstarpības, kuras izriet no regulējuma, kurš bijis spēkā kopš Latvijas neatkarības atgūšanas.

Autora ieskatā šo principu varētu attiecināt arī uz datorprogrammu autortiesību jautājumiem. Proti, šādā veidā tiktu pietiekami respektēta datorprogrammas izstrādē iesaistīto personu tiesiskā pašlāvība. Personas, kuras izstrādes laikā tiek uzskatītas par autoriem varētu būt drošas, ka tās vienmēr būs atzīstamas par autoriem. Turklāt šī principa nostiprināšana būtu kritiski svarīga, ņemot vērā, ka Latvijas tiesiskā izpratne un tiesu prakse attiecībā uz datorprogrammu autoru tiesību aizsardzību joprojām ir attīstības stadijā. Ja nākotnē tiek veikti grozījumi Autortiesību likumā vai ieviesti citi normatīvie akti, kuri regulē datorprogrammu apriti un autortiesības, ir būtiski saglabāt tiesisko noteiktību. Piemēram, šobrīd par datorprogrammu autoriem pamatā tiek uzskatīti datorprogrammas koda autori. Tomēr autors uzskata, ka drīzumā šī uztvere varētu mainīties, atzīstot, ka datorprogrammas autors ir tās izstrādes idejas autors, kurš iespējams tikai veicis datorprogrammas pasūtījumu un datorprogramma izgatavota tā uzdevumā. Ja īstenojas šāds vai līdzīga rakstura scenārijs, ir būtiski saglabāt tiesisko noteiktību attiecībā uz datorprogrammām, kuras izstrādātas līdz izmaiņu ieviešanai. Jaunais regulējums tad tiktu piemērots tikai attiecībā uz tām datorprogrammām, kuru izstrāde pabeigta pēc tā spēkā stāšanās.

Autortiesību aizskāruma gadījumā personai ir tiesības vērsties tiesā ne tikai, lai aizsargātu savu autorību un tiesības uz vārdu vai lai aizsargātu ar autorību saistītās mantiskās tiesības (skat. 4.7. nodaļu), bet arī gūtu atlīdzinājumu par morālo kaitējumu. Šīs tiesības nostiprinātas Autortiesību likuma 69.¹ panta pirmajā un otrajā daļā un paredz, ka šim procesam piemērojama Civillikumā noteiktā kārtība. Tas nozīmē, ka autortiesību aizskāruma gadījumā piemērojami Civillikuma 1635. pantā ietvertie nosacījumi par morālo kaitējumu.

Morālā kaitējuma apmēru nosaka tiesa pēc sava ieskata, kamēr pati morālā kaitējuma esamība personai ir jāpierāda un jāpamato. Vienīgie izņēmumi, kuru gadījumā morālā kaitējuma esamība ir prezumējama uzskaitīti Civillikuma 1635. panta. Šie gadījumi ietver

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017

gadījumus, kad nodarījums vērsts pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskaramību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo. Ņemot vērā, ka uzskaitījums par morālā kaitējuma prezumpcijas gadījumiem ieviests tikai ar Civillikuma grozījumiem, kuri stājās spēkā 2006. gada 1. martā, pirms tam piemērojamās tiesību doktrīnas atziņas, ka morālais kaitējums pats par sevi ir prezumējams vairs nevar tikt piemērotas. Arī Augstākās tiesas judikatūrā atrodama atziņa, ka autortiesību aizskāruma gadījumā morālais kaitējums ir pierādāms un nevar tikt prezumēts.⁹²

Ņemot vērā, ka autora ieskatā nevienu no morālā kaitējuma prezumpcijas gadījumiem nevar pirmšķietami attiecināt uz datorprogrammu aizskāruma gadījumiem, pastāv ļoti mazas izredzes, ka morālā kaitējuma esamība varētu tikt prezumēta. Šādus gadījumus iespējams modelēt tikai teorētiski, bet pastāv maza iespējamība, ka tie varētu izpildīties dzīvē. Autora ieskatā visticamākais no prezumpcijas gadījumiem, kurš varētu izpildīties, ir situācija, kad aizskartas nepilngadīgā tiesības. Lai arī Latvijas tiesu praksē šāds gadījums nav izpildījies, situācija, kurā par datorprogrammas autoru atzīstams nepilngadīgais, varētu būt pietiekami reāla. Piemēram, starptautisko mediju uzmanību samērā bieži mēdz piesaistīt perspektīvu un pilngadību vēl nenasniegušu programmētāju sasniegumi.⁹³ Intelektuālā īpašuma tiesību aizskārums nepilngadīgajam nebūtu nošķirams no citiem pret nepilngadīgo vērstiem aizskārumu veidiem.

Datorprogrammas izmantošana manierē, kas aizskartu personas godu un cieņu autora ieskatā ir turpat vai neiespējama. Proti, vairuma autortiesību aizskārumu motīvs ir saimnieciska labuma gūšana, nemaksājot par autoram atlīdzību par autortiesību objekta izmantošanu. Goda un cieņas aizskārums varētu izpausties gadījumā, ja datorprogramma vai tās pielietojuma mērķis tiktu parodēts. Vēl viens gadījums, kurā autors saskata iespēju datorprogrammas autoram prasīt morālā kaitējuma atlīdzību par goda un cieņas aizskārumu, ir situācija, kurā datorprogrammas izplatīšanu peļņas gūšanas nolūkos ietekmētu nepatiesa informācija par datorprogrammas darbību. Piemēram, viltus ziņas par to, ka darbam paredzētā datorprogramma izspiego datora, uz kura tā instalēta, lietotāja darbības un nosūta šo informāciju datorprogrammas izstrādātājiem. Gadījumi, kuros līdzīga informācija izplatās ar interneta starpniecību ir novēroti ārvalstīs. Piemēram, 2019. gadā starptautiskais tehnoloģiju uzņēmums “Google” ticis apsūdzēts par iespējamu savu darbinieku tikšanos izspiegošanu ar tajos esošās

⁹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-[B]/2016

⁹³ 8-yr-old Child Prodigy Ebrahim Qureshi of Mumbai is Youngest Microsoft Certified Web Developer.

Pieejams: <https://www.mangalorean.com/8-yr-old-child-prodigy-ebrahim-queshi-of-mumbai-is-youngest-microsoft-certified-web-developer/> [aplūkots 15.03.2021.]

programmatūras palīdzību.⁹⁴ Autora ieskatā, ja līdzīga rakstura ziņās tiek izplatīts arī konkrētās datorprogrammas nosaukums, šādā situācija morālā kaitējuma esamību varētu prezumēt, jo šādu ziņu izplatība rezultētos ar nepieciešamību datorprogrammas autoram sniegt paskaidrojumus datorprogrammas lietotājiem vai pat plašākai publikai.

4.5. Mantisko tiesību nodošana

4.5.1. Datorprogrammas atsavināšana

Autortiesību objektu pārdošana Autortiesību likuma ietvaros aprakstīta 32. pantā. Darba atsavināšanas fakts izpaužas ar darba izplatīšanas tiesību zaudējumu. Šāds tiesību zaudējums dēvējams par “tiesību izsmelšanas principu”.⁹⁵ Pants paredz, ka šis nosacījums attiecināms “tikai uz tiem konkrētajiem materiālos objektos ietvertiem darbiem vai to kopijām, kuras ir pārdotas vai citādi atsavinātas”, tāpēc no tā redakcijas var noprast, ka likuma izstrādes laikā nav ticis apdomāts, kā to attiecināt uz elektroniskas formas darbiem. Proti, lai arī par materiālu objektu, kurā ietverta datorprogramma varētu uzskatīt CD disku vai USB zibatmiņu, šo nevarētu attiecināt uz tiešsaistē lejupielādējamu programmatūru.

Tiesu praksē nostiprināts, ka, iztulkojot līgumu, ir jānošķir autora mantisko tiesību ieguvējs, kas ir atzīstams par mantisko tiesību pārņēmēju un attiecīgi par autortiesību vai blakustiesību subjektu, no izmantošanas tiesību ieguvēja, kas atzīstams par licences ņēmēju jeb licenciātu.⁹⁶ Tas ir, programmatūras atsavināšanu un licencēšanu nepieciešams skaidri nošķirt kā divus dažādus darījumu veidus.

Autortiesības kopā ar no tām izrietošajām mantiskajām tiesībām uz datorprogrammu nevar tikt atsavinātas tās kopiju tirgošanas rezultātā. Par vienīgo izņēmumu būtu uzskatāmi gadījumi, kad šāda atruna tieši iekļauta līguma nosacījumos. Lietas SKC-124/2016 ietvaros Augstākā tiesa nostiprinājusi judikatūras atziņu, ka ar autortiesībām aizsargājams darbs vienmēr uzskatāms par bezķermenisku labumu un ir nošķirams no ķermeniskās lietas, kurā tas

⁹⁴ Google accused of spying with new tool that flags large employee meetings. Pieejams:

<https://www.theverge.com/2019/10/23/20929524/google-surveillance-tool-accused-employee-activism-protests-union-organizing> [aplūkots 15.03.2021.]

⁹⁵ Reneslāce L. Par tiesībām izplatīt iegādātās e-grāmatas, filmas, mūziku un datorprogrammas. Jurista Vārds, 13.02.2018., Nr. 7 (1013), 20.-24.lpp.

⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2018. spriedums lietā SKC-195/2018

ir ietverts.⁹⁷ Ķermeniskas lietas atsavināšanas rezultātā autortiesību pāreja nenotiek. Lai arī šī atziņa gūta aplūkojot tiesības uz arhitektūras darbu, autors norāda, ka šis uzskatāms par principu, kurš attiecas uz visiem intelektuālā īpašuma objektiem. tajā skaitā datorprogrammām. Tā rezultātā datorprogrammas kopijas iegūšana datu nesējā bez sevišķas atrunas neietekmē sākotnējā autora autortiesības. Lai nodotu autortiesības, tam jābūt skaidri atrunātam līgumā. Minētais ir spēkā arī tad, ja atsavinātais objekts būtu vienīgā datorprogrammas kopija.

Lietā UsedSoft GmbH pret Oracle International Corp., tiesa secināja, ka autortiesību īpašnieki nevar apiet tiesību izsmelšanas principu, norādot līgumā, ka viņi licencē datorprogrammas, nevis tās pārdod, un ka ir jāvērtē darījuma būtība. Tiesa skaidroja, ka pārdošana "ir līgums, ar kuru persona par cenas samaksu nodod citai personai savas tiesības uz tai piederošu ķermenisku vai bezķermenisku lietu".⁹⁸

No minētā izriet, ka atsavinot materiālo objektu, kurā atrodas datorprogramma, nav iespējams iegūt tās autortiesības. Autortiesību pāreja iespējama tikai gadījumos, kad tas skaidri atrunāts līgumā vai ir nepārprotami skaidrs no darījuma faktiskā satura.

4.5.2. Datorprogrammas licencēšana

Galvenā atšķirība starp autortiesību atsavināšanas un licences līgumu ir tā, ka pēdējā rezultātā citai personai tiek piešķirtas autortiesību tikai objekta izmantošanas tiesības uz noteiktu laiku, bet atsavināšanas rezultātā autortiesību objekts tiek nodots konkrētās personas īpašumā. Licences līguma puses ir licenciārs – tiesību uz autortiesību objektu īpašnieks, un licenciāts – persona, kura saņem tiesības izmantot attiecīgo autortiesību objektu.⁹⁹

Licences līgums definēts Autortiesību likuma 41. panta pirmajā daļā, nosakot, ka tas ir līgums, ar kuru autortiesību subjekts dod tiesības citai personai – autortiesību izmantotājam, izmantot darbu, vienojoties par: 1) darba izmantošanas veidu; 2) darba izmantošanas noteikumiem; 3) atlīdzības lielumu, izmaksāšanas kārtību un termiņu. Panta otrā daļa paredz, ka ir pieļaujams atļaut darbu izmantot vairākos veidos, paredzēt tiesības nodot licenci trešajām personām jeb izdot sublicenci. Tomēr, ja licences līgums šādus nosacījumus neparedz, darba izmantotāja tiesības tiek ierobežotas ar tām darbībām, kas izriet no līguma.

⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 01.07.2016. spriedums lietā SKC–124/2016

⁹⁸ EST 03.07.2012. spriedums lietā C-128/11 UsedSoft GmbH pret Oracle International Corp.

⁹⁹ Mantorvs V. Intelektuālā īpašuma līgumu regulējuma modernizācija Latvijas Republikas Civillikumā. Juridiskā zinātne, 2011, Nr.2, 116.lpp.

Autortiesību likuma 42. pants kā atsevišķu darba izmantošanas tiesību nodošanas veidu paredz licenci. Izšķiramas trīs veidu licences: 1) vienkārša licence, kura dod licences saņēmējam tiesības veikt tajā norādītās darbības vienlaikus ar autoru vai citām licenci saņēmušām personām; 2) izņēmuma licence, kura dod tiesības veikt tajā norādītās darbības vienīgi licences saņēmējam; 3) Vispārēja licence, kuru izdod kolektīvā pārvaldījuma organizācija un dod tiesības izmantot visu to autoru darbus, kurus pārstāv šī organizācija.

Tas Lai arī autora ieskatā no Autortiesību likuma teksta viedokļa licenci no licences līguma skaidri izšķirt ir apgrūtināti, autors uzskata, ka doktrīnā šīs atšķirības izdevies veiksmīgi ieskicēt. Par būtisku atšķirību starp licences līgumu un licenci ir atlīdzība. Proti, licences gadījumā tā var nebūt pielīgta.¹⁰⁰ Tāpat pie atšķirībām pieskaitāms fakts, ka licenci, pārstāvot autortiesību subjektu, var izdot kolektīvā pārvaldījuma organizācija, bet licences līgumu ar licenciātu slēdz pats autortiesību subjekts.¹⁰¹

Pārsvārā datorprogrammas tiek izplatītas ar masveida licencēm, kuras satur vienotus nosacījumus attiecībā uz datorprogrammas izmantošanu visiem licenciātiem. Tomēr laika gaitā ir mainījušās datorprogrammu izplatīšanas metodes, pielāgojoties mūsdienu tehnoloģiju attīstībai. Ja iepriekš datorprogrammas tirdzniecībā bija fiziskas formas iepakojumā, tad mūsdienās ļoti bieži tas tiek darīts ar digitālas formas, interneta piedāvātiem risinājumiem.¹⁰²

Darījuma ietvaros, nosakot, kura persona ir darba izmantotājs Autortiesību likuma izpratnē, nepieciešams vērtēt ne tikai to, kura persona veic tehniskas darbības, lai izmantotu datorprogrammu, bet nepieciešams identificēt, kura persona gūst labumu no datorprogrammas izmantošanas. Kā atzinusi Augstākā tiesa, tieši materiāla labuma gūšana no izmantotajiem autortiesību objektiem ir galvenais iemesls, kādēļ likumdevējs ir noteicis izmantotāja pienākumu maksāt autoratlīdzību darbu autoriem.¹⁰³

Attiecībā uz citiem intelektuālā īpašuma tiesību objektiem licencēšanas tiesības var tikt piešķirtas kolektīvā pārvaldījuma organizācijām. Autora ieskatā šāda risinājuma ieviešana attiecībā arī uz datorprogrammām varētu atvieglot un veicināt datorprogrammu apriti. Vismaz to datorprogrammu apriti, kuru izmantotāju loku datorprogrammas autors nevēlas sašaurināt

¹⁰⁰ Mantorvs V. Intelektuālā īpašuma līgumu regulējuma modernizācija Latvijas Republikas Civillikumā. Juridiskā zinātne, 2011, Nr.2, 120.lpp.

¹⁰¹ Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 19.lpp.

¹⁰² Dinwoodie G. B. Intellectual Property and General Legal Principles: Is Ip a Lex Specialis?. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2015, p.31

¹⁰³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2016. rīcības sēdes lēmums lietā SKC-1237/2016

vai noteikt individuāli. Turklāt, kā nostiprināts tiesu praksē par kolektīvā pārvaldījuma organizāciju un mūzikas izpildītāju savstarpējām attiecībām, šajās attiecībās pastāv plaša brīvība. Autors ir tiesīgs noteikt tiesību apjomu, kādu tas vēlas organizācijai piešķirt.

Jautājumu par to, vai autors saglabā tiesības pats izsniegt licences savu darbu publiskajam izpildījumam gadījumos, kad viņš ir uzticējis savu tiesību pārvaldīšanu kolektīvā pārvaldījuma organizācijai, risinājusi arī Augstākā tiesa. Atbildot uz šo jautājumu, tiesa secinājusi, ka atbilde ir meklējama autora un kolektīvā pārvaldījuma organizācijas līgumā. Proti, viss atkarīgs no tā, vai autors uzticējis kolektīvā pārvaldījuma organizācijai ekskluzīvas vai neekskluzīvas tiesības viņu pārstāvēt.¹⁰⁴ Iepriekš minētā rezultātā var secināt, ka savas tiesības izplatīt autortiesību objektu autors ir tiesīgs brīvprātīgi ierobežot. Tomēr apstākļi, ka autors sadarbojas ar kolektīvā pārvaldījuma organizāciju, pats par sevi nenozīmē viennozīmīgu atteikšanos no savām tiesībām licencēt darbu.

Autora ieskatā Latvijas apstākļos kolektīvā pārvaldījuma organizācijas veicamo licencēšanas funkciju attiecībā uz datorprogrammām būtu iespējams uzticēt Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijai (LIKTA), kuras sastāvā 2020. gada aprīlī iekļauta arī biedrība “Datorprogrammu autortiesību apvienība” (DAA).¹⁰⁵

DAA funkcijas līdz tam sevī ietvēra sabiedrības izglītošanu, sadarbību ar izglītības iestādēm un tiesību aizsardzības iestādēm. Šobrīd apvienošanās rezultātā datorprogrammu autortiesību jomas pārraudzību pārņēmusi LIKTA. Starp vairākām darba grupām LIKTA ietvaros, pastāv arī tieši autortiesībām paredzēta darba grupa, kuras mērķis ir sekot līdzi un sniegt priekšlikumus par ar autortiesībām, datu nesēju nodevām, televīziju un elektroniskajiem sakariem saistīto regulējumu. Turklāt viena no LIKTA kompetencēm ir pētniecības un inovāciju aktivitātēs veicināšana, sekmējot sadarbību starp nozares uzņēmumiem un pētniecības iestādēm.¹⁰⁶

Tādējādi iespējams secināt, ka starp Latvijas mēroga sabiedriskajām organizācijām LIKTA šobrīd ir gan vislielākā pieredze, gan kompetence attiecībā uz informācijas un komunikāciju tehnoloģiju regulējuma un attīstībai labvēlīgas vides veidošanu. Iespēja ar datorprogrammu autoru piekrišanu veikt licencēšanas funkcijas labvēlīgi ietekmētu LIKTA kompetencē ietilpstošo jomu – sadarbības starp nozares uzņēmumiem un pētniecības iestādēm

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2016. rīcības sēdes lēmums lietā SKC-1237/2016

¹⁰⁵ Datorprogrammu autortiesības. Pieejams: <https://likta.lv/datorprogrammu-autortiesibas/> [aplūkots 29.03.2021]

¹⁰⁶ Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija. Pieejams: <https://likta.lv/> [aplūkots 29.03.2021.]

veicināšanu. Rezultātā autors ierosina, ka LIKTA kompetencē būtu iekļaujama datorprogrammu licencēšana.

4.6. Mantisko tiesību ierobežošana

Mantisko tiesību ierobežošanas pamatus un principus nosaka Autortiesību likuma piektā nodaļa “Autora mantisko tiesību ierobežojumi”.

Tiesības darbu izmantot bez darba autora piekrišanas un atlīdzības ietvertas Autortiesību likuma 19. pantā. Autortiesību ierobežojumus paredz arī Autortiesību likuma 20. pants, kura mērķis ir lietot darbu informatīviem mērķiem, kā arī 21. pants, kurš darba izmantošanu paredz izglītības un pētniecības mērķiem, tomēr šie panti tiešā veidā norāda, ka ir neattiecināmi uz datorprogrammām. Līdzīgi, atšķirībā no citiem autortiesību objektu veidiem, Autortiesību likuma 23. un 24. pants paredz, ka datorprogrammas nav reproducējamās bibliotēku arhīvu, muzeju vai tiesvedības mērķiem. Rezultātā

Lai arī šāda prakse nav novērota, autors, lemjot par autortiesību ierobežojuma pieļaujamību, saskata iespējamu līdzību ar trīs pakāpju cilvēktiesību ierobežojuma testu. Proti, šis tests paredz, ka, lai cilvēktiesību ierobežojums būtu pamatots, tam jābūt veiktam uz likuma pamata, jākalpo leģitīmam mērķim un jābūt samērīgam ar rezultātu, kuru ar ierobežojumu mēģināts panākt. Arī autortiesību ierobežojuma gadījumā ir jāizpildās kādam no Autortiesību 19. pantā norādītajiem likuma pamatiem un ierobežojuma apmēram ir jābūt adekvātam salīdzinājumā ar ierobežojuma mērķi.

Autora ieskatā par domāšanas veidā līdzīgu un nozīmīgu avotu personisko tiesību ierobežojumam bez autora piekrišanas uzskatāma ASV raksturīgās tiesību uz “godīgu izmantošanu” (angļu valodā – *“fair use”*) doktrīna. Šī doktrīna paredz iespēju ierobežotā apjomā izmantot autortiesību darbu bez autortiesību subjekta piekrišanas. Turklāt, šo jēdzienu skaidrojošā doktrīna pauž viedokli, ka ikvienam autortiesību subjektam pirms uzsāk darbības, lai pieprasītu dzēst kādu darbu, nepieciešams pārliecināties, vai šķietami aizskarošais materiāls patiesībā nerealizē tiesības uz godīgu izmantošanu.¹⁰⁷ Tomēr tas nenozīmē, ka doktrīnas ietekmē nerodas strīdi par to, vai katrs individuāls gadījums ietilpst godīgas izmantošanas doktrīnas tvērumā.

¹⁰⁷ Aufderheide P., Jaszi P. Reclaiming Fair Use: How to Put Balance Back in Copyright, Second Edition. University of Chicago Press, Year: 2018, p.10, p.18.

Godīgas izmantošanas doktrīna nostiprināta arī ASV 1976. gada Autortiesību likuma¹⁰⁸ 107. pantā. Tas paredz, ka jāvērtē četri faktori: 1) šāda lietojuma mērķis un raksturs; 2) autortiesību darba raksturs; 3) izmantotais apjoms; 4) izmantošanas ietekme uz autortiesību darba tirgu vai autortiesību darba vērtību.

Darba izstrādes laikā ASV ticis pieņemts lielu publicitāti ieguvis spriedums lietā starp tehnoloģiju komersantiem Google un Oracle. Proti, 2021. gada 5. aprīlī ASV Augstākā tiesa pieņēma spriedumu,¹⁰⁹ ar kuru atzina, ka izmantojot aptuveni 11 000 rindas ar Oracle izstrādātās programmatūras Java pirmkodu savas jaunās Android programmatūras izstrādē, Google nav pārkāpusi godīgas izmantošanas doktrīnas nosacījumus.

Tiesa šajā spriedumā vērtējusi ASV 1976. gada Autortiesību likumā nostiprinātos kritērijus. Pirmkārt, tiesa secināja, ka izmantotais kods pēc rakstura veicis vairāk organizatorisku funkciju nekā veidojis kādu specifisku programmatūras funkciju. Otrkārt, tiesa secinājusi, ka mērķis šādai darbībai ir bijis uzlabot Android operētājsistēmu lietojošu ierīču funkcionalitāti, atvieglojot darbu programmētājiem, kuriem ir pieredze ar Java programmatūru. Treškārt, tiesa secināja, ka tikuši izmantoti tikai 0,4% procenti no Java pirmkoda kopējā apjoma. Ceturkārt, tiesa nonāca pie slēdziena, ka brīdī, kad nav zināms, kādi panākumi būs jaunajai programmatūrai un tā ir saderīga ar citu operētājsistēmu, potenciāls aizliegums izmantot konkrēto datorprogrammas fragmentu rada lielāku aizskāruma risku sabiedrībai nekā zaudējumu riskus Oracle, ja Google šo fragmentu izmantos.

No šī sprieduma iespējams secināt, ka ikvienam autora tiesību ierobežojumam pretī liekams adekvāts labums sabiedrībai. Autors pievienojas doktrīnā nostiprinātajam viedoklim, ka godīgas izmantošanas doktrīna veicina inovāciju attīstību un sadarbību starp tirgus dalībniekiem.¹¹⁰ Lai arī no vienas puses var pastāvēt bažas, ka godīgas izmantošanas doktrīna var sniegt iespēju tirgus konkurentiem iegūt informāciju vienam par otra radītajiem darbiem, no otras puses šāds izmantojums ļauj laika gaitā izcelt labākās idejas un pielietot tās tautsaimniecībā.

Tomēr autora ieskatā mantiskās tiesības var tikt ierobežotas arī uz citiem pamatiem. Lai arī medijos plaši izskan cīņa pret nelegālo datorprogrammu tirdzniecību, kas pati par sevi ir

¹⁰⁸ Copyright Act of 1976 [ASV Autortiesību likums]. Pieejams: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107> [aplūkots 07.04.2021.]

¹⁰⁹ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: Google LLC v. Oracle America, Inc. 18-956, 2021 WL 1240906 (U.S. Apr. 5, 2021). Pieejams: https://www.supremecourt.gov/opinions/20pdf/18-956_d18f.pdf [aplūkots 07.04.2021.]

¹¹⁰ Aufderheide P., Jaszi P. Reclaiming Fair Use: How to Put Balance Back in Copyright, Second Edition. University of Chicago Press, Year: 2018, p.18.

administratīvi vai krimināli sodāma darbība,¹¹¹ retāk tiek aplūkota tādas programmatūras aprīte, kura paredzēta konkrētam personu lokam, tajā skaitā varasiestādēm. Proti, autora ieskatā arvien aktuālāka kļūst nepieciešamība noteikt atsevišķu programmatūras kategoriju, kura nav paredzēta sabiedrības vairuma lietojumam.

Ļaunprogrammatūras jeb “programmatūras, ko izmanto, lai apzināti, noziedzīgos nolūkos inficētu datorus, viedtālrunus u. tml. ierīces, piemēram, traucējot to darbību, piekļūstot privātām datorsistēmām, bojājot tās”¹¹² nevarētu būt par darījuma priekšmetu Civillikuma 1415. panta izpratnē, ja arī tiktu iegādāta no tās autora. Autora ieskatā šis fakts ir pašsaprotams un nepieprasa dziļāku izpēti. Tomēr teorētiski varētu pastāvēt uzskats, ka arī ļaunprogrammatūras aprītei stingrā uzraudzībā vajadzētu būt atļautai. Argumentu varētu balstīt uz apstākli, ka arī tādi priekšmeti kā, piemēram, šaujamo ierīču, atrodamu civiltiesiskajā aprītē, bet to aprīte tiek stingri regulēta. Tomēr autora ieskatā šādi argumenti neizturētu kritiku, jo, kamēr ieroču iegāde atļauta, lai tos lietotu pašaizsardzībai vai medībām. Turpretī nav iespējams atrast objektīvu motīvu, lai pieļautu ļaunprogrammatūras aprīti. Proti, datoru un citu ierīču aizsardzībai tiek lietota pretvīrusu programmatūra, kuras mērķis ir aizsargāt no ļaunprogrammatūras. Tāpēc, ja arī šādu programmatūru, piemēram, varas iestāžu uzdevuma ražotu komersants, būtu samērīgi noteikt ierobežotu personu loku, kuram šādu programmatūru drīkst nodot.

4.7. Mantisko tiesību civiltiesiskā aizsardzība tiesā

Ja personas autortiesības ir aizskartas, ka tai ir tiesības uz mantisko tiesību aizsardzību, pieprasot zaudējumu atlīdzību. Tiesību doktrīnā nostiprinātais vispārējais princips ir, ka darba autoram nodarītais zaudējumu apmērs parasti ir viņa intelektuālā īpašuma tiesības vērtības krišanās apmērs atbildētāja pārkāpuma rezultātā.¹¹³ Tomēr šo vērtības krituma apmēru gan tiesai, gan pašam autoram ir jābūt spējīgam pēc iespējas precīzi noteikt.

Tiesības uz zaudējumu atlīdzību paredz Autortiesību likuma 69.¹ panta pirmā daļa. Tā pašā panta otrā daļa nosaka, ka zaudējumu atlīdzības apmērs nosakāms saskaņā ar Civillikumā noteikto kārtību. Šī norma paredz arī atlīdzību par zaudējuma rezultātā radīto morālo kaitējumu

¹¹¹ Par nelicencētu datorprogrammu lietošanu uzņēmumos pērn kompensācijās pieteikti 322 541 eiro. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/par-nelicencetu-datorprogrammu-lietosanu-uznemumos-pern-kompensacijas-pieteikti-322-541-eiro-445550> [aplūkots 22.03.2021.]

¹¹² Ļaunprogrammatūra. Tēzauris. Pieejams: <https://tezaurs.lv/%C4%BCaunprogrammat%C5%ABra:1> [aplūkots 22.01.2021.]

¹¹³ Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 265.lpp.

(skat. 4.4. nodaļu). Saskaņā ar Civillikuma 1770. pantu par zaudējumu atzīstams katrs mantiski novērtējams pametums. Savukārt Civillikuma 1772. pants nosaka, ka zaudējums var izpausties kā jau cēlies zaudējums, vai kā sagaidāmās peļņas atrāvums.

Autortiesību likuma 69.¹ panta otrajā un trešajā daļā atrodami papildus nosacījumi, veicot zaudējumu aprēķinu. Otrā daļa paredz, ka iespējams ņemt vērā tās personas negodīgi gūto peļņu, kura prettiesiski izmantojusi autortiesību vai blakustiesību objektu. Savukārt trešā daļa paredz, ka zaudējumu atlīdzību var noteikt atbilstoši summai, kādu varētu saņemt par autortiesību vai blakustiesību objekta izmantošanas atļaujas izsniegšanu. Tomēr uzmanība vēršama uz faktu, ka šīs divas metodes nav viena otrai pakārtotas, bet gan alternatīvas. Tāpēc tiesa, izlemjot lietu, var lemt, kura no metodēm konkrētajos apstākļos ir piemērotākā.¹¹⁴ Aplūkojot datorprogrammu kā autortiesību objektu, iespējams izšķirt divus zaudējumu atlīdzības veidus – atrauto peļņu un atlīdzinājumu par nesāņemtajiem licences maksājumiem. Anglo-Amerikāņu tiesību sistēmas valstīs pazīstams arī .

No Augstākās tiesas Civillietu departamenta sprieduma lietā Nr. C30649011 var secināt, ka šī norma piemērojama zaudējumu apmēra noteikšanai pēc tam, kad jau konstatēts zaudējuma fakts, bet ne paša zaudējuma fakta konstatēšanai. Tātad, lai piemērotu Autortiesību likuma 69.¹ pantu, prasītājam nepieciešams pierādīt autortiesību pārkāpuma eksistenci, zaudējumu faktu, zaudējumu apmēru un cēlonisko sakaru starp autortiesību pārkāpumu no vienas puses un zaudējumu faktu un apmēru no otras.¹¹⁵

No tā var secināt, ka, ja datorprogrammas autors vērstos tiesā ar prasību gūt zaudējumu atlīdzinājumu atrautās peļņas veidā no autortiesību pārkāpēja, prasītājam būtu jāpierāda, ka no datorprogrammas licencēšanas ir paredzēts gūt peļņu, bet autortiesību pārkāpuma rezultātā šis darījums nebūtu noticis. Proti, klients būtu zaudējis interesi par datorprogrammu, jo tā būtu kļuvusi pieejama citā veidā, ne tikai no datorprogrammas autora.

Tiesu praksē, vērtējot filmas autoru mantiskās tiesības, nostiprināta judikatūras atziņa, ka autora tiesību apjoma izvērtējums vienmēr veicams atbilstoši tām tiesību normām, kuras ir spēkā strīda risināšanas brīdī, ja vien likumdevējs no šī principa nav noteicis izņēmumu. Tomēr personu loku, kuras uzskatāmas par autortiesību subjektiem noteikšana veicama atbilstoši tām likuma normām, kas bijušas spēkā darba radīšanas (pabeigšanas) laikā.¹¹⁶ Lai arī aplūkots spriedums risinājis jautājumu par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pastāvēšanas

¹¹⁴ Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 270.lpp.

¹¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-[B]/2016

¹¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017

laikā uzņemtas filmas autoru autortiesību apjomu Latvijas Republikā, autora ieskatā no šī sprieduma iespējams atvasināt principus, kuri būtu ievērojami gadījumos, kad arī šī brīža Autortiesību likumā ietvertie nosacījumi varētu mainīties.

Spriedumā ticis argumentēts, ka, pieņemot lēmumu „Par Latvijas Republikas likuma „Par autortiesībām un blakustiesībām” spēkā stāšanās kārtību”¹¹⁷, Augstākā padome nav norādījusi nepieciešamību šim likumam piemērot atpakaļ vērstu spēku, attiecinot uz autortiesību subjektiem, kuri tiesības ieguvuši pirms likuma spēkā stāšanās.¹¹⁸ Lai arī konkrētais spriedums aplūkotajā jautājumā pamatā ticis balstīts uz likumdevēja gribas apsvērumiem, autora ieskatā nozīmīga loma piešķirama tiesiskajai pašāvērtībai. Ja Autortiesību likumā kādreiz tiktu veikti grozījumi, tādējādi mainot personu loku, kuras uzskatāmas par autortiesību subjektiem, autortiesību subjektu loks būtu nosakāms tāpat balstoties uz izpratni, kāda pastāvējusi autortiesību objekta radīšanas laikā. Tādējādi neradot nelabvēlīgas sekas personām, kuras sākotnēji bijušas uzskatāmas par darba autoriem, bet šīs tiesības varētu zaudēt, ja jaunais regulējums to dalību autortiesību objekta izstrādē vairs neuzskatītu par autorību. Tādējādi tiek novērsta bažas par izmaiņām personu lokā, kuras par uzskatāmas par konkrētā autortiesību objekta autoriem. Šo nosacījumu būtu iespējams lietot gan attiecībā uz datorprogrammām, programmatūru, gan citiem autortiesību objektiem.

Autoru loka noteikšana ir būtiska, jo arī kompensācijas apjomu, kurš balstās uz aizskaroša darba radītiem zaudējumiem, sadala autoru starpā. Ne vienmēr ir objektīvi pamatoti iespējams noteikt katra autora darba apjomu aizsargājamajā autortiesību objektā un atlīdzību sadalīt identiskā apjomā starp visiem līdzautoriem. Ļoti bieži pilnīgi precīza atlīdzības sadalīšana autoru starpā nav iespējama, tāpēc izmantojams “platā cirvja princips” (angļu valodā – “the principle of the broad axe”). Šādos gadījumos katra līdzautora atlīdzību tiesa nosaka aptuveni proporcionālu tā ieguldītajam darbam.¹¹⁹ Šāda prakse tik tiešām tiek īstenota vairumā pasaules valstu, vadoties pēc principa, ka, kamēr tiesvedības rezultātus var uzskatīt par vienlīdz

¹¹⁷ Par Latvijas Republikas likuma "Par autortiesībām un blakustiesībām" spēkā stāšanās kārtību. Augstākās Padomes 1993. gada 11. maija lēmums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/56879-par-latvijas-republikas-likuma-par-autortiesibam-un-blakustiesibam-speka-stanas-kartibu> [aplūkots 27.03.2021.]

¹¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017, 29.lpp

¹¹⁹ Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 274.lpp.

taisnīgiem pret visiem autoriem, ņemot vērā katras individuālās lietas raksturu un tiesai pieejamo informāciju, šādi spriedumi pieņemami kā veiksmīgs lietas atrisinājums.¹²⁰

Ja autora darbs izmantots materiālā, kura radīšanas rezultātā radies tā autortiesību pārkāpums, bet autora darbs sastāda tikai daļu no aizskarošā darba, piemēram, autortiesību objekts sastāda tikai daļu no lielāka darba vai darbu kompilācijas, tad zaudējumi aprēķināmi proporcionāli prasītāja darba apjomam atbildētāja radītajā darbā. Gadījumos, kad nav konstatējama atrautā peļņa, tad zaudējumu aprēķins veicams atbilstoši licences maksai, piemērojot to proporcionāli prasītāja autortiesību objekta ieguldījumam atbildētāja darbā.¹²¹ Jāpiebilst, ka šis viedoklis pausts attiecībā uz intelektuālā īpašuma aizsardzību kopumā, nevis konkrētām tā kategorijām.

Tāpēc autors piekrīt iepriekš minētajam viedoklim un uzskata, ka konkrētais princips būtu ļoti veiksmīgi attiecināms arī uz datorprogrammām, jo varētu būt relatīvi viegli noteikt koda apjomu, kurš no autortiesību objektu ticis pārkopēts uz aizskārumu radījušo darbu. Turpretī attiecībā uz programmatūru šī procedūra varētu būt sarežģītāka.

Pirmkārt, tiesa var sastapties ar papildus grūtībām noteikt proporciju, kuru no aizskarošā darba sastāda konkrētā programmatūra, jo programmatūra salīdzinājumā ar pašu datorprogrammu aptver plašāku izstrādes materiālu loku. Ja aizskārumu radījušais darbs sastāvējis no vairākām programmatūrām, pastāv lielāks risks, ka uz atsevišķiem elementiem būs grūtības noteikt, no kuras programmatūras tieši un vai vispār konkrētais darba elements ir aizgūts. Autora ieskatā šī ir viena no situācijām, kad līdzīgi kā attiecībā gadījumiem, kad autortiesību aizskārumus nodarīts vairākiem viena darba autoriem, iespējams izmantot “platā cirvja principu”. Tikai šādā gadījumā princips būtu piemērojams attiecībā uz dažādu programmatūru autoriem.

Tomēr ir vērts apsvērt, ka attiecībā uz datorprogrammām un programmatūru var pastāvēt gadījumi, kad šāds atlīdzinājums tikai licences maksas pilnā vai daļēji proporcionālā apjomā no datorprogrammas vai programmatūras neatļautas atveidošanas apjoma nebūtu vērtējams kā pietiekams vai proporcionāls nodarījumam. Ārvalstu literatūrā un tiesu praksē “platā cirvja princips” parasti tiek aplūkots kopsakarā ar “drošās iztēles principu” (angļu valodā – “the principle of the sound imagination, ar kura palīdzību tiesa cenšas novērtēt, kāda varētu būt autortiesību aizskāruma rezultātā autora negūtā peļņa.

¹²⁰ Llewelyn D. Assessment of Damages in Intellectual Property Cases. Some Recent Examples of “the Exercise of a Sound Imagination and the Practice of a Broad Axe”? Singapore Academy of Law Journal, 2015, 27 SAclJ, p.482.

¹²¹ Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 273.lpp.

Kā aplūkots darba 4.5.2. nodaļā, mūsdienās licences tiek tirgotas tiešsaistē. Līdzīgi – tiešsaistē, var izpausties datorprogrammas autortiesību aizskārums. Autora ieskatā nenoliedzami par būtisku un izplatītu aizskāruma formu uzskatāmi intelektuālā īpašuma tiesību aizskārumi interneta vidē. Konkrētā forma var radīt izaicinājumus saistībā ar interneta vides plašajām iespējām ātri pārvietot informāciju, tajā skaitā neievērojot ne valstu, ne citas robežas.

Nozīmi šiem aizskārumiem piešķir apstākļi, ka tie ļoti bieži vērtējami kopsakarā ar kādu citu aizskārumu, kas izpaužas ārpus elektroniskās vides. Proti, ja datorprogramma vai programmatūra bez tās īpašnieka atļaujas izvietota lejupielādei vai lietošanai internetā, novēršot autortiesību aizskārumu tikai internetā, galvenais aizskāruma cēlonis var netikt novērsts. Proti, personai, kura ievietoja autortiesību objektu internetā bez autortiesību subjekta piekrišanas, joprojām pašai ir piekļuve pie konkrētā autortiesību objekta.

Lai panāktu satura dzēšanu no interneta vai uzsāktu tiesvedību, nepieciešams identificēt konkrēto tiesību aizskārēju. Iespējama problēmsituācija, kurā nav iespējama saziņa ar personu, kura interneta vietnē ievietoja saturu, lai panāktu satura dzēšanu. Šādā situācijā risinājums var tikt panākts sazinoties ar par interneta vietnes servera uzturēšanu atbildīgo personu. Serveru uzturētājiem ir nepieciešamie resursi aizskārumu ierobežošanai. Proti, tiem ir jābūt pieejamai interneta vietnes uzturētāju kontaktinformācijai. Tāpat tiem ir iespēja pārtraukt konkrētās interneta vietnes darbību. Ja servera uzturētāji veic savu darbību plašā, iespējams starptautiskā mērogā, pastāv ievērojama iespēja, ka tiem ir izstrādāta kārtība, kādā tiek saņemti ziņojumi un novērsti intelektuālā īpašuma aizskārumi to serveros izvietotajām interneta vietnēm.¹²² Servera uzturētāji var tikt efektīvi atrasti ar internetā pieejamo rīku palīdzību.¹²³

Autora ieskatā autortiesību aizskārumus interneta vidē būtiski aplūkot kopsakarā ar Civillikuma 1776. panta pirmo daļu, kurš paredz, ka cietušajam ir jāveic saprātīgi pasākumi, lai novērstu zaudējumus. Autors novērojis, ka vairumā gadījumu aizskārums attiecībā uz datorprogrammām vai programmatūru, tajā skaitā interneta vidē, ir noticis ļaunprātīgi. Tāpēc šajos gadījumos piemērojams Civillikuma 1776. panta otrās daļas nosacījums, ka tiesību aizskārējs nevar prasīt atlīdzināmo zaudējumu apmēra samazinājumu tādā apmērā, kādā cietušais, ievērojot pienācīgu rūpību, varēja zaudējumus novērst, ja tas tiesību aizskārumu nodarījis ļaunā nolūkā.

Tomēr vismaz neliela daļa autortiesību aizskārumu gadījumu ir tādi, kuros aizskārums radies aizskārēja neziņas vai neuzmanības dēļ. Šādi gadījumi parasti nenonāk līdz tiesvedībai,

¹²² DMCA Copyright Policy. Pieejams: <https://www.digitalocean.com/legal/dmca-copyright-policy/> [aplūkots 19.04.2021.]

¹²³ Who Is Hosting This. Pieejams: <https://www.whoishostingthis.com/> [aplūkots 19.04.2021.]

jo aizskārējam nav iebildumu izpildīt autortiesību subjekta rakstītas brīdinājuma vēstules prasības. Iespējams, ka personai nav bijusi informēta par savas darbības prettiesiskumu, tajā skaitā iegādājusies autortiesību objektu no citas personas, esot pārliecībā, ka tas ir autortiesību subjekts.

Lai izvairītos no autortiesību aizskārumiem interneta vidē, kā arī laicīgi identificētu autortiesību aizskārumus, iespējams veikt preventīvus interneta meklējumus. Šo meklējumu ietvaros veicama meklēšanas pārlūku rezultātu pārbaudes, vairumam publikas pieejamas interneta vietnes, kurās iespējams veikt dalīšanos ar failiem. Šādu procedūru veic vairums autortiesību subjektu, tajā skaitā ar autortiesībām uz datorprogrammām un programmatūru. Kā atrodams doktrīnā, cietušajam vēl pirms zaudējums radies, kā krietnam un rūpīgam saimniekam jācenšas novērst vai vismaz mazināt zaudējumus.¹²⁴ Autora ieskatā jautājums, vai ir veikti preventīvi interneta meklējumi, ir viens no apstākļiem, kuru tiesai būtu jāvērtē, ja rodas jautājums, vai autors veicis nepieciešamās preventīvās darbības, lai iespējami mazinātu savu zaudējumu apmēru. Par sevišķi būtisku apstākli to būtu jāuzskata gadījumos, kad autortiesību subjekts jau kādreiz iepriekš ir sastapies ar autortiesību aizskārumu interneta vidē. Vēl būtiskāk, ja pastāv aizdomas, ka konkrētais aizskārums ir saistīts ar kādu iepriekšēju aizskāruma gadījumu. Pēdējā gadījumā uzmanība jāvērs uz to, vai autortiesību subjekts pēc aizskāruma konstatēšanas veicis padziļinātu izpēti, lai novērstu turpmākus riskus no konkrētā interneta lietotāja vai vietnes.

¹²⁴ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 271.lpp.

KOPSAVILKUMS

1. Programmatūra ir plašāks jēdziens nekā datorprogramma, ietverot sevī gan datorprogrammu, gan citus materiālus, kuri nepieciešami, lai datorprogrammu varētu izmantot darba veikšanai. Lai paplašinātu Autortiesību likuma tvērumu tā, lai tas aizsargātu datora darbībai un funkcionalitātei nepieciešamus objektus, kuri nesastāv no koda un nav dēvējami par datorprogrammu, Autortiesību likumā nepieciešams definēt programmatūras jēdzienu. Programmatūra definējama, papildinot Autortiesību likuma 1. pantu ar 23. punktu izteiktu šādā redakcijā:

*“23) **programmatūra** – sistēma datora darbības vai atsevišķas funkcionalitātes nodrošināšanai, kura radīta uz izstrādes instrukciju pamata, lai īstenotu palīgmateriālos paredzētos mērķus, funkcijas un lietojumu, un kuru veido datorprogramma, sagatavošanas un noformējuma materiāli”.*

2. Lai novērstu neskaidrības starp datorprogrammas un programmatūras jēdzienu tvērumu, skaidri definējot autortiesību objektu, kurš aizsargājams kā literārs darbs, Autortiesību likuma ietvaros kopā ar programmatūru nepieciešamas definēt datorprogrammu. Datorprogrammu autors piedāvā definēt, papildinot Autortiesību likuma 1. pantu ar 24. punktu šādā redakcijā:

*“24) **datorprogramma** – cilvēka radīts instrukciju kopums, kurš pēc pārveides datorlasāmā formātā spējīgs radīt cēloni datoram realizēt konkrētu funkciju vai rezultātu”.*

3. Autortiesību darbam jābūt radītam cilvēka darbības rezultātā. Autortiesības nevar tikt attiecināmas uz mākslīgo intelektu kā subjektu. Ja autortiesību objektu radījis mākslīgais intelekts, autortiesības piekrīt mākslīgā intelekta radītājiem. Personiskās tiesības uz šādu autortiesību objektu piekrīt izstrādē iesaistītām fiziskām personām. Mantiskās tiesības ir piekritīgas mākslīgā intelekta izstrādē iesaistītām fiziskām personām, vai juridiskām personām, ja mākslīgais intelekts izstrādāts darba devēja uzdevumā. Lai pieļautu atkāpšanos no kritērija, ka tikai cilvēka darbības rezultātā radīts darbs var būt autortiesību objekts, tehnoloģiskās attīstības pakāpei būtu jāsasniedz līmeni, kurā mākslīgais intelekts ir pielīdzināms tiesību subjektam, kāds šobrīd ir tikai cilvēks.
4. Datorprogrammas nav izziņojamas sabiedrībai, bet datoram, kurš datorprogrammas darbības rezultātā īsteno datorprogrammas izstrādes mērķi. Savukārt programmatūra tiek izziņota sabiedrībai. Programmatūra var tikt izziņota divos veidos: 1) izziņota tās

- nozarei vai konkrēti tās izziņošanas notikumam veltītos pasākumos; 2) izziņota, izvietojot programmatūru tirdzniecības vietās, tajā skaitā tiešsaistes.
5. Ja programmatūras, tajā skaitā datorprogrammas, izstrādē iesaistītas vairākas personas par autoru atzīstama persona vai personu kopums, kuri radījuši datorprogrammas aprakstu un instrukcijas, uz kuru pamata datorprogramma radīta. Personas, kuras veikušas tikai datorprogrammas instrukciju pārveidošanu datorlasāmā formātā, autoru lokam nav pieskaitāmas.
 6. Oriģinalitāte kā autortiesību aizsardzības priekšnosacījums izvirzāms gan datorprogrammām, gan programmatūrai. Programmatūras oriģinalitāte var izpausties gan mākslinieciski, gan funkcionāli, pēdējo attiecinot uz datorprogrammas saturu. Savukārt datorprogrammas oriģinalitāte var izpausties tikai funkcionāli, balstoties uz tās aprakstu un izstrādes instrukcijām, nevis šo elementu pārveides programmēšanas valodā.
 7. Prakse iekļaut līgumos atrunas par atteikšanos no personiskajām tiesībām Latvijas līgumtiesību ietvaros ienākusi no ASV. Tomēr Latvijas un Kontinentālās Eiropas tiesību loka autortiesību izpratnes ietvaros kopumā, šāda atteikšanās no personiskajām tiesībām nav pieļaujama. Līgumu atrunas, kuras paredz pienākumu autoram atteikties no personiskajām tiesībām, nav spēkā. Autora personiskās tiesības nevar tikt atsavinātas no autora.
 8. Lai veicinātu datorprogrammu un programmatūras izpēti un izstrādi attīstību un lai atvieglotu autorības fakta konstatēšanu tiesas procesa ietvaros, LIKTA kompetencē jāparedz pārvaldījuma organizācijas veicamo licencēšanas funkciju attiecībā uz datorprogrammām un programmatūru.
 9. Vērtējot, vai autors veicis nepieciešamās preventīvās darbības, lai iespējami mazinātu savu zaudējumu apmēru no kaitējuma, kurš radies interneta vidē, tiesai jāvērtē, vai autors iepriekš ir veicis preventīvus interneta meklējumus meklēšanas pārlūku rezultātos un failu koplietošanas vietnēs ar mērķi identificēt iespējamus pārkāpumus.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Amft O., Lukowicz P. From Backpacks to Smartphones: Past, Present, and Future of Wearable Computers. IEEE Pervasive Computing, July-September, 2009.
2. Aufderheide P., Jaszi P. Reclaiming Fair Use: How to Put Balance Back in Copyright, Second Edition. University of Chicago Press, Year: 2018.
3. Austin W. G., Christie A. F., Kenyon A. T., Richardson M. Across Intellectual property, Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
4. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000.
5. Bently L., Davis J., Ginsburg J. C. Copyright and Piracy. An Interdisciplinary Critique. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
6. DaSilva, R. J. Droit moral and the amoral copyright: comparison of artists' rights in france and the united states. Bulletin of the Copyright Society of the U.S.A., 1980, 28(1), p.1-58.
7. Dinwoodie G. B. Intellectual Property and General Legal Principles: Is Ip a Lex Specialis?. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2015.
8. Dreyfuss R.C., Zimmerman D.L., First H. Expanding the Boundaries of Intellectual Property. Innovation Policy for the Knowledge Society. Oxford: Oxford University Press: 2001.
9. Eiropas Parlamenta 2020. gada 2. oktobra ziņojums “par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar mākslīgā intelekta tehnoloģiju attīstību” Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_LV.html#top [aplūkots 20.04.2021.]
10. Grudulis M. Ievads autortiesībās. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2006.
11. Grūtups. A. Civillikuma Komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
12. Gulbis R. Programmatūras civiltiesiskās apgrozības tiesiskie aspekti. Promocijas darbs. Rīga, 2012.
13. Ilas D.P.V. The Moral Rights of Performers from a Human Rights Perspective. University of Lund Faculty of Law: 2002-2003.
14. Jones C. B. Understanding Programming Languages. Springer: 2020.
15. Kwall R.R. The Soul of Creativity. Forging a Moral Rights Law for the United States. Stanford University Press: 2009.

16. Llewelyn D. Assessment of Damages in Intellectual Property Cases. Some Recent Examples of “the Exercise of a Sound Imagination and the Practice of a Broad Axe”? Singapore Academy of Law Journal, 2015, 27 SAclJ,
17. Mantorvs V. Intelektuālā īpašuma līgumu regulējuma modernizācija Latvijas Republikas Civillikumā. Juridiskā zinātne, 2011, Nr.2,
18. Model Provisions on the Protection of Computer Software [WIPO datorprogrammu aizsardzības parauglikums]. Monthly Review of the World Intellectual Property Organization. 14th year - No.1, January 1978. Pieejams: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/120/wipo_pub_120_1978_01.pdf [aplūkots 08.03.2021.]
19. Pētersone Z. Civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas tiesā piemērojami intelektuālā īpašuma tiesību lietās. Promocijas darbs. Rīga, 2010.
20. Pētersone Z. Intelektuālā īpašuma civiltiesiskās aizsardzības līdzekļi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013
21. Reders M. Autortiesību uz pasūtītu datorprogrammu saglabāšanas iespējas. Jurista Vārds, 04.08.2020., Nr. 31 (1141), 20.-24.lpp.
22. Reidenberg J. R. U.S. Software Protection: Problems of Trade Secret Estoppel under International and Brazilian Technology Transfer Regimes Note. Coludmbia Journal of Transnational Law, 1984-1985, 23, p.679-704.
23. Reneslāce L. Par tiesībām izplatīt iegādātās e-grāmatas, filmas, mūziku un datorprogrammas. Jurista Vārds, 13.02.2018., Nr. 7 (1013), 20.-24.lpp.
24. Rozenfelds J. Intelektuālais īpašums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.
25. Stokes J. An Illustrated Introduction to Microprocessors and Computer Architecture 1st Edition. No Starch Press: 2007.
26. Terjuhana J. Mākslīgā intelekta trenēšana, izmantojot personas datus. Jurista Vārds, 24.09.2019., Nr. 38, 31.-34.lpp.
27. Veikša I. Kas ir autortiesības? Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007.

Normatīvie akti

28. Bernes konvencija par literatūras un mākslas darbu aizsardzību. Parakstīta Bernē 09.09.1886. Pieejams: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20828/volume-828-I-11850-English.pdf> [06.03.2021. red.]
29. Marakešas līguma par Pasaules Tirdzniecības organizācijas izveidošanu 1C pielikums „Līgums par ar tirdzniecību saistītām intelektuālā īpašuma tiesībām”. Parakstīts Marakešā

- 15.04.1994. Pieejams: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm
[07.03.2021. red.]
30. Vispasaules intelektuālā īpašuma organizācijas (WIPO) līgums par autortiesībām. Parakstīts Ženēvā 20.12.1996. Pieejams: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295166>
[05.03.2021. red.]
31. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/24/EK par datorprogrammu tiesisko aizsardzību. Pieņemta 23.04.2009. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32009L0024> [07.03.2021. red.]
32. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.04.2021. red.]
33. Par autortiesībām un blakustiesībām: LV likums. Pieņemts 11.05.1993. [11.05.2000. red.]
34. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: 17.06.1998. [20.04.2021. red.]
35. Autortiesību likums: LV likums. Pieņemts 06.04.2000. [06.03.2021. red.]
36. Patentu likums: LV likums. Pieņemts 15.02.2007. [17.03.2021. red.]
37. Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likums: LV likums. Pieņemts 18.05.2017. [05.04.2021. red.]
38. Copyright Act of 1976 [ASV Autortiesību likums]. Pieejams: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107> [aplūkots 07.04.2021.]

Juridiskās prakses materiāli

39. EST 03.07.2012. spriedums lietā C-128/11 UsedSoft GmbH pretOracle International Corp.
40. Augstākās tiesas Senāta 08.01.2003. spriedums lietā Nr. SKC-10/2003
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 23.10.2013. spriedums lietā SKC-368/2013
42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2016. rīcības sēdes lēmums lietā SKC-1237/2016
43. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 01.07.2016. spriedums lietā SKC-124/2016
44. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-[B]/2016
45. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.01.2017. spriedums lietā SKC-69/2017
46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2018. spriedums lietā SKC-195/2018
47. Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 20.11.2019. spriedums lietā Nr. SKC-366/2019

48. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: Google LLC v. Oracle America, Inc. 18-956, 2021 WL 1240906 (U.S. Apr. 5, 2021). Pieejams: https://www.supremecourt.gov/opinions/20pdf/18-956_d18f.pdf [aplūkots 07.04.2021.]
49. ASV Devītā apgabala Apelācijas tiesas spriedums lietā: Aliotti v. R. Dakin Co. 831 F.2d 898 (9th Cir. 1987). Pieejams: <https://casetext.com/case/aliotti-v-r-dakin-co> [aplūkots 23.04.2021.]
50. ASV Devītā apgabala Apelācijas tiesas spriedums lietā: Apple Computer, Inc. v. Microsoft Corp. 35 F.3d 1435 (9th Cir. 1994). Pieejams: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/35/1435/605245/> [aplūkots 24.03.2021.]
51. ASV Ziemeļkalifornijas rajona tiesas lēmums lietā: Naruto v. David John Slater, 15-cv-04324-WHO. Pieejams: <https://cases.justia.com/federal/district-courts/california/candce/3:2015cv04324/291324/45/0.pdf?ts=1454149106> [aplūkots 20.04.2021.]

Interneta resursi

52. A robot that once said it would 'destroy humans' just became the first robot citizen. Pieejams: <https://www.businessinsider.com/sophia-robot-citizenship-in-saudi-arabia-the-first-of-its-kind-2017-10> [aplūkots 21.04.2021.]
53. Andris Tauriņš: Kā Latvija aizsargās ar mākslīgā intelekta palīdzību radītus darbus? Pieejams: <https://labsoflatvia.com/aktuali/andris-aurins-maksligais-intelekts> [aplūkots 17.04.2021.]
54. App Store. Pieejams: <https://www.apple.com/app-store/> [aplūkots 14.03.2021.]
55. Are smartphones and tablets computers? Pieejams: <https://www.computerhope.com/issues/ch001540.htm> [aplūkots 12.04.2021.]
56. Autortiesības, to būtība un sabiedrība. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/244566-autortiesibas-to-butiba-un-sabiedriba-2012> [aplūkots 28.03.2021.]
57. Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra / Latvijas Autoru apvienība. Pieejams: <http://www.akka-laa.lv/lv/> [aplūkots 19.03.2021.]
58. Copyright Registration. FindLaw. Pieejams: <https://www.findlaw.com/smallbusiness/intellectual-property/copyright-registration.html> [aplūkots 19.03.2021.]
59. Datorprogramma. Tēzauris. Pieejams: <https://tezaurs.lv/datorprogramma> [aplūkots 06.03.2021.]

60. Datorprogrammu autortiesības. Pieejams: <https://likta.lv/datorprogrammu-autortiesibas/> [aplūkots 29.03.2021.]
61. Dators. Tezaurš. Pieejams: <https://tezaurš.lv/seismogr%C4%81fs> [aplūkots 08.03.2021.]
62. DMCA Copyright Policy. Pieejams: <https://www.digitalocean.com/legal/dmca-copyright-policy/> [aplūkots 19.04.2021.]
63. Google accused of spying with new tool that flags large employee meetings. Pieejams: <https://www.theverge.com/2019/10/23/20929524/google-surveillance-tool-accused-employee-activism-protests-union-organizing> [aplūkots 15.03.2021.]
64. Google Play. Pieejams: <https://play.google.com/store/apps?hl=lv&gl=US> [aplūkots 14.03.2021.]
65. How and Why to Register Copyrights for Computer Programs. Pieejams: <https://corporate.findlaw.com/intellectual-property/how-and-why-to-register-copyrights-for-computer-programs.html> [aplūkots 20.03.2021.]
66. Ir noslēdzies Patentu valdes un Latvijas universitātes seminārs “No idejas līdz patentam - datorizpildāmi izgudrojumi”. Pieejams: <https://www.lrpv.gov.lv/lv/jaunums/ir-nosledzies-patentu-valdes-un-latvijas-universitates-seminars-no-idejas-lidz-patentam-datorizpildami-izgudrojumi> [aplūkots 14.03.2021.]
67. Kombinatorika palīdz. Pieejams: https://www.siic.lu.lv/mat/IT/VM_M_11/saturs/4_temats/M_11_04_VM5.ppt [aplūkots 10.03.2021.]
68. Latvijas IKT nozares eksports gadā sasniedz vienu miljardu eiro. Pieejams: <https://www.la.lv/latvijas-ikt-nozares-eksports-gada-sasniedz-vienu-miljardu-eiro> [aplūkots 20.03.2021.]
69. Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija. Pieejams: <https://likta.lv/> [aplūkots 29.03.2021.]
70. Ļaunprogrammatūra. Tēzaurš. Pieejams: <https://tezaurš.lv/%C4%BCaunprogrammat%C5%ABra:1> [aplūkots 22.01.2021.]
71. Microsoft Ignite 2021. Pieejams: <https://news.microsoft.com/march-2021-ignite/> [aplūkots 18.03.2021.]
72. Microsoft "Ready for a new day" event. Pieejams: <https://www.barco.com/de/customer-stories/2006/q4/2006-11-09%20-%20microsoft%20ready%20for%20a%20new%20day%20event> [aplūkots 18.03.2021.]
73. Other Digital Content. U.S. Copyright Office. Pieejams: <https://www.copyright.gov/registration/other-digital-content/> [aplūkots 19.03.2021.]

74. Par nelicencētu datorprogrammu lietošanu uzņēmumos pērn kompensācijās pieteikti 322 541 eiro. Pieejams: <https://www.db.lv/zinas/par-nelicencetu-datorprogrammu-lietosanu-uznemumos-pern-kompensacijas-pieteikti-322-541-eiro-445550> [aplūkots 22.03.2021.]
75. Patenti un preču zīmes – valsts ekonomikas spogulis. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/316371-patenti-un-precu-zimes-valsts-ekonomikas-spogulis-2020> [aplūkots 17.03.2021.]
76. Program. Oxford Learner's Dictionaries. Pieejams: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/program_1?q=program [aplūkots 06.03.2021.]
77. Programmatūra. Tēzauris. Pieejams: <https://tezaurs.lv/programmat%C5%ABra> [aplūkots 06.03.2021.]
78. Programmēšanas valodu paaudzes. Pieejams: <http://www1.linux.edu.lv/mspamati/ECDL/1modulis/e104040601.htm> [aplūkots 05.04.2021.]
79. Programmnodrošinājums. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. R.: Zinātne, 2000. Pieejams: <https://termini.gov.lv/kolekcijas/71/skirklis/384698> [aplūkots 28.03.2021.]
80. Software. Oxford Learner's Dictionaries. Pieejams: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/software?q=software> [aplūkots 06.03.2021.]
81. Summary of the WIPO Copyright Treaty. Pieejams: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/summary_wct.html [aplūkots 05.03.2021.]
82. Tehniskais nodrošinājums. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. R.: Zinātne, 2000. Pieejams: <https://termini.gov.lv/kolekcijas/71/skirklis/384186> [aplūkots 28.03.2021.]
83. The six big ways the US and Europe differ on software patents. Pieejams: <https://www.iam-media.com/law-policy/six-big-ways-us-and-europe-differ-software-patents> [aplūkots 24.03.2021.]
84. Today in 1988: Apple sues Microsoft for copyright infringement. Pieejams: <https://legal.thomsonreuters.com/blog/1988-apple-sues-microsoft/> [aplūkots 27.03.2021.]
85. U.S. Customs & Border Protection e-Recordation Program. Pieejams: <https://iprr.cbp.gov/> [aplūkots 19.03.2021.]
86. What are the different types of software applications in vogue today? Pieejams: <https://www.fingent.com/blog/a-detailed-guide-to-types-of-software-applications/> [aplūkots 05.04.2021.]
87. Who Is Hosting This. Pieejams: <https://www.whoishostingthis.com/> [aplūkots 19.04.2021.]

88. Zinātnieki uzlauž pasaulē vecākā «datora» noslēpumus. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/tehnologijas-un-zinatne/zinatnieki-uzlauz-pasaule-vecaka-datora-noslepumus.a396876/> [aplūkots 20.03.2021.]
89. 8-yr-old Child Prodigy Ebrahim Qureshi of Mumbai is Youngest Microsoft Certified Web Developer. Pieejams: <https://www.mangalorean.com/8-yr-old-child-prodigy-ebrahim-qureshi-of-mumbai-is-youngest-microsoft-certified-web-developer/> [aplūkots 15.03.2021.]